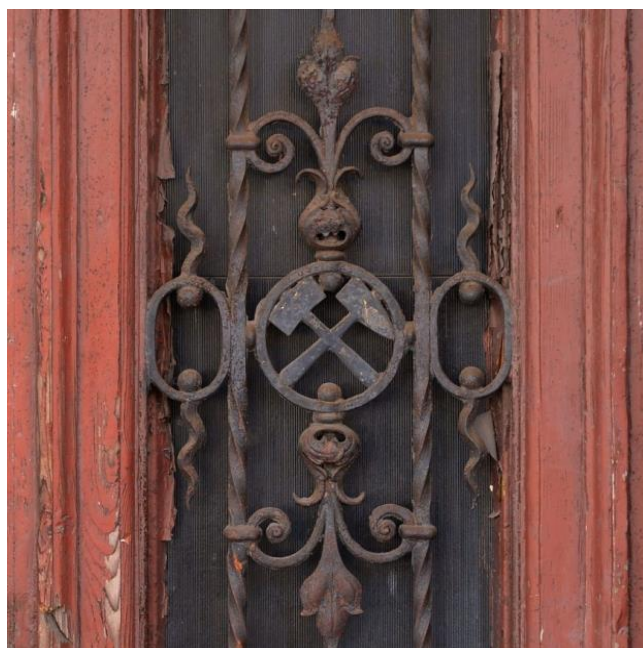

NARODOWY INSTYTUT
DZIEDZICTWA
ODDZIAŁ TERENOWY WE WROCŁAWIU

WAŁBRZYCH – SOBIĘCIN

Wytyczne konserwatorskie do programu rewitalizacji

Tekst

Krzysztof Czartoryski
Donata Trenkler

Mapa

Elżbieta Bałacińska
Anna Zamorowska

Wrocław MMXVIII

Spis treści

Wstęp.....	2
Stosowane pojęcia	3
Ochrona układu urbanistycznego	4
Ochrona zabytków archeologicznych	5
ul. II Armii.....	6
pl. Marceliny Darowskiej.....	10
pl. Artura Grottgera	13
ul. Gwarków	14
ul. Henryka Jordana.....	21
ul. Świętego Józefa.....	22
ul. Karkonoska	25
ul. Kresowa.....	27
ul. 1 Maja.....	29
ul. Emilii Plater	56
ul. Aleksandra Puszkina	58
ul. Raławicka	60
ul. Sportowa	61
ul. Karola Szymanowskiego.....	62
ul. Średnia.....	65

Wstęp

Sobięcín to dawna osada górnicza, zlokalizowana u podnóża Chełmca, wzdłuż drogi prowadzącej do Boguszowa, na zachód od śródmieścia Wałbrzycha, z którym do lat 60. XX w. był skomunikowany linią tramwajową. Rozwój Sobięcína, wsi wzmiankowanej na pocz. XIV w., związany był z wydobywaniem węgla kamiennego. Uważa się że eksploatacja nisko zalegających złóż miała miejsce już w XVI wieku. Gwałtowny rozwój osady przypadł na przełom XIX i XX stulecia i miał bezpośredni związek z rozkwitem wydobywania węgla. W Sobięcínie działało 6 szybów wydobywczych, cegielnia, kamieniołom, a w XIX w. również huta *Vorwärts*, której upadek wiązał się z rozwojem hutnictwa górnośląskiego. Przez Sobięcín przechodzą dwie linie kolejowa, jednakże brak tu stacji (najbliższy przystanek – Wałbrzych Fabryczny). Główną osią komunikacyjną jest ul. 1 Maja, prowadząca z wałbrzyskiego rynku.

Po 1945 r. Sobięcín, początkowo zwany Węglewo, przyłączono do Wałbrzycha. Wraz z upadkiem wałbrzyskiego górnictwa w latach 90. XX w. nastąpił upadek osiedla. Wzdłuż ul. 1 Maja rozebrano znaczną ilość budynków, co tłumaczono uszkodzeniami górnictwem. Rozbiórki dotknęły także najbardziej zaniedbaną część, tzw. Palestynę. Obecnie osiedle to należy do najbardziej podupadłych i wyludniających się. Z obszarów objętych programem rewitalizacji Wałbrzycha ten wydaje się najbardziej potrzebującym pomocy.

Stosowane pojęcia

Wojewódzka Ewidencja Zabytków (WEZ) – prowadzony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zbiór kart ewidencyjnych zabytków nieruchomych i ruchomych opracowanych zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (D.U. Nr 113, poz. 661).

Gminna Ewidencja Zabytków – prowadzony prezydenta miasta zbiór kart adresowych zabytków nieruchomych znajdujących się na terenie miasta opracowanych zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (D.U. Nr 113, poz. 661).

Ochrona układu urbanistycznego

Układ urbanistyczny Sobięcína został wpisany do rejestru zabytków decyzją nr A/715/696/Wł z 31.05.1978. Zasięg granic wpisu został określony postanowieniem nr 564/2007 z 12.06.2007.

Obszar objęty wpisem do rejestru zabytków zawiera się w granicach obszaru objętego programem rewitalizacji. Na obszarze objętym wpisem do rejestru zabytków należy zachować historyczny układ ulic. Dopuszczalne są korekty techniczne jego przebiegu. Wskazane jest uzupełnienie linii zabudowy, zwłaszcza tam gdzie rozebrano budynki tworzące zwarte pierzeje. Nowa zabudowa winna w zakresie wysokości i gabarytu nawiązywać do sąsiedniej. Przy tym nie oznacza to konieczności powtarzania form historycznych.

Dla każdej z ulic sformułowano wytyczne konserwatorskie, niezależne od wytycznych dla poszczególnych budynków.

Na mapie oznaczono budynki wpisane do rejestru zabytków oraz proponowane do objęcia Gminną Ewidencją Zabytków (GEZ). Oznaczono również obiekty istotne jako element struktury urbanistycznej ulicy. Są to budynki historyczne lecz znacznie przebudowane i obecnie pozbawione wartości artystycznej. Ich stan techniczny jest różny – od bardzo dobrego po remoncie do złego, wymagającego remontu. W tym ostatnim wypadku dopuszczalna jest przebudowa budynku lub zastąpienie go nowym budynkiem z zachowaniem linii zabudowy i gabarytu, bez potrzeby powtarzania form historycznych.

Zabytki archeologiczne

Ochronie archeologicznej podlega historyczny układ Sobięcína, wpisany do rejestru zabytków A decyzją z 31.05.1978 r. pod numerem 715/696/Wł w granicach określonych postanowieniem nr 564/2007 z 12.06.2007.

Obecnie z obszaru Sobięcína znane są 2 stanowiska archeologiczne, datowane na pradzieje lub o nieokreślonej chronologii. Jedno z nich posiada dokładną lokalizację. Nie zdecydowano się oznaczać tego stanowiska na mapie, ponieważ znajduje się w znacznej odległości od granicy obszaru rewitalizowanego. Według informacji zawartych w Karcie Ewidencyjnej Stanowiska Archeologicznego opracowanej w 1986 stanowisko to uchodziło za obiekt o nieznanym lokalizacji. Późniejsze poszukiwania archiwalne pozwoliły zlokalizować stanowisko na terenie należącym do Viktoria S.A. Wałbrzyskie Zakłady Koksownicze. Nie można wykluczyć, że w trakcie prowadzenia prac ziemnych związanych z inwestycjami zostaną dokonane odkrycia kolejnych stanowisk archeologicznych

Tabela – stanowiska archeologiczne w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Numer stanowiska	Obszar AZP	Funkcja	Kultura	Chronologia	Uwagi
1/11	87-21	Nieokreślona (gliniane naczynia?)		Nieokreślona	Odkrycie w 1927 roku.
<p><i>Źródła:</i> Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Wydział Samorządowy Prowincji Śląskiej, sygn. 776, s. 302 i s. 58. Dokumentacja AZP obszaru 87-21 – archiwum WUOZ Delegatura w Wałbrzychu. K. Demidziuk, <i>Katalog archiwalnych stanowisk archeologicznych powiat Wałbrzych</i>, Wrocław 1994, nr 58, s. 58, mps archiwum OT NID we Wrocławiu. K. Demidziuk, <i>Archiwalia archeologiczne z terenu Wałbrzycha do 1945 roku</i>, „Silesia Antiqua”, 2008, t. 44, s. 337.</p>					
61/34*	87-21	Znalezisko luźne		Pradzieje	Informacja o znalezisku przekazana przez kierownika budowy Bienka.
<p><i>Źródła:</i> „Altschlesische Blätter“, 1940, R. 15, nr 1, s. 40.</p>					
62/35	87-21	Obszar obserwacji archeologicznej dla dawnej miejscowości, tożsamy z granicami układu urbanistycznego wpisanego do rejestru zabytków.		Średniowiecze (1305?) – okres nowożytny	Decyzja o wpisie do rejestru zabytków numer 715/696/Wł z 31.05.1978 i postanowienie nr 564/2007 z 12.06.2007.

* Stanowisko bez lokalizacji.

ul. II Armii

Ulica łącząca Biały Kamień z Sobięcínem (na obszarze Sobięcína jako II Armii Wojska Polskiego, w przedłużeniu na obszarze Białego Kamienia jako Władysława Andersa). W jej krótkim przebiegu na terenie Sobięcína znajdują się zarówno relikty zabudowy rolniczej z poł. XIX w, jak i okazała willa z pocz. XX w. oraz kamienica czynszowa. W centrum Sobięcína ulica łączy się z jego główną osią komunikacyjną ul. 1 Maja. Obecnie stanowi część ruchliwej trasy, którą poprowadzona ma być Trasa Sudecka. Na potrzeby jej budowy dokonano w ostatnich latach kilku wyburzeń.

ul. II Armii 2

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalny, mur. z cegły, k. XIX w., neoklasycyzm szkoły berlińskiej o wpływach włoskich; piętrowy, z użytkowym poddaszem częściowo zaadaptowanym na mieszkania, na rzucie prostokąta. W elewacji frontowej pięcioosiowy, z osią środkową zaakcentowaną lizenami, w bocznych czteroosiowy. Wejście główne w ścianie bocznej pn., w ścianie zach. wyjście na podwórze. Dach dwuspadowy o niewielkim kącie nachylenia połaci, kryty papą, o wysuniętych ponad lico ścian krawędziach, tworzących okap. Na detal architektoniczny składają się lizeny i gzymsy międzykondygnacyjne tworzące podziały ramowe elewacji, ponadto opaski okienne i drzwiowe, naczółki.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Ogólny stan: dostateczny, liczne spękania ścian świadczą o uszkodzeniach górniczych – budynek nie jest spięty ściąganiami stalowymi.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne z widocznymi spękaniem.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk (miejscami odspojony), detal architektoniczny: zachowany (spękany, naprawiany).
- Stan zachowania stolarki okiennej: oryginalna stolarka okienna zachowana w większości okien na poziomie 1. piętra oraz na klatce schodowej (okna ze stałym ślemieniem i ozdobnie opracowanym przemykiem, dwuskrzydłowe, dwupoziomowe), wtórna drewniana i pcv; drzwi zewnętrznych: w ścianie szczytowej pn. zachowane oryginalne drzwi wejściowe (dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe, o bogatej dekoracji architektonicznej, z kratami na płycinach przeszklonych), w ścianie zach. drzwi wyjściowe do podwórza (jednoskrzydłowe, ramowo-płycinowe); od strony podwórza otwory okienne wtórnie przebudowane

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, także relikty zachowanej stolarki.
- Uwagi szczególne do obiektu: spękania ścian mogą być skutkiem uszkodzeń górniczych, budynek może wymagać wzmocnień konstrukcji.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).
- Wskazane zagospodarowanie ogródka frontowego i znajdującego się w tym miejscu przystanku komunikacji miejskiej.

ul. II Armii 4

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Pierwotnie budynek mieszkalny, murowany z cegły, 1907 r. (data w kartuszu w szczycie od strony ulicy), neostylowy z elementami secesji, wolnostojący, podpiwniczony. Na planie prostokąta, piętrowy z użytkowym poddaszem, nakryty dachem płaskim krytym papą.

Elewacje budynku: wsch., pd. i zach. są zakomponowane podobnie: boniowane w poziomie parteru z ryzalitem w osi środkowej. Gzyms wieńczący boniowanie – geometryczny wzór liściasty. Główne wejście w wiatrołapie od wsch. Skośne połacie dachu wyłożone wiśniową dachówką typu *marsylka*, w połaciach symetrycznie rozmieszczone facjaty. Odmienną kompozycję nadano pn. elewacji budynku, która została w całości opracowana w czerwonej cegle klinkierowej, z pasami żółtego klinkieru, z drewnianym wykuszem w poziomie 1. piętra, z wysunięta ponad lico ściany połać dachu, tworząca okap.

Budynek otoczony jest niewielkim parkiem (głównie od pn.), obecnie mieści przedszkole „Sobięcinek”.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Ogólny stan: dobry.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne z kilkoma spękaniami klinkierowego licowania.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk (nieznaczne odspojenia w szczytach i lizenach), okładzina elewacji (klinkierowa w partiach nietynkowanych – stan dobry), detal architektoniczny (opracowana w tynku imitacja kamienia): ryzality zwieńczone wolutowymi szczytami, narożne tynkowane lizeny, boniowane przyziemie, trójboczny wykusz południowy, obramienia okien, podcieniowe wejście wschodnie.
- Stan zachowania stolarki okiennej: stolarka okienna pcv wtórna, w przyziemiu rolety antywłamaniowe; drzwi zewnętrznych: zachowane w dobrym stanie drzwi wejściowe o ornamentyce secesyjnej.
- Stan zachowania ogrodzenia (brama stalowa z dwuskrzydłowymi wrotami i furtką), zachowane w stanie dobrym.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu.
- Uwagi szczegółowe do obiektu: uzupełnienie odspojonych tynków, wzmocnienie spękanego lica klinkierowego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów), secesyjne drzwi wejściowe do zachowania.

ul. II Armii 5

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, na rzucie prostokąta, piętrowy z użytkowym poddaszem, kryty dachem czterospadowym, obecnie pokryty blachą falistą, w połaciach facjaty; od ulicy pięćoosiowy z jednoosiowym ryzalitem, poprzedzonym w przyziemiu drewnianą werandą (weranda o stylistyce secesyjnej, obecnie zniszczona, w stanie awaryjnym).

Dom przedłużony na pn. o niższą część mieszkalną, prawdopodobnie pierwotnie gospodarczą, sześćoosiową, krytą dachem dwuspadowym. Skrzydło to jest wtórnie rozbudowane – poszerzone po stronie zachodniej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: średni.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne nie wykazują spękań, pokrycie dachu wtórne (blacha falista).
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i detal architektoniczny: gzymsy międzykondygnacyjne, boniowane naroża – zachowane, jednakże w złym stanie (odspojony, wybrakowany tynk), centralny ryzalit pokryty nowym tynkiem.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: część zachowanych okien pierwotnych, pozostałe wtórne, niepowtarzające historycznych podziałów.
- Stan zachowania ogrodzenia: wymaga działań konserwatorskich
- Weranda: w stanie awaryjnym.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, stolarka.
- Uwagi szczegółowe do obiektu: wskazany remont elewacji, uzupełnienie tynków; zmiana pokrycia dachowego; uporządkowanie posesji, ogródka frontowego; wskazana rewaloryzacja kompozycji ogrodowej,
- Wskazany remont werandy
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).
- Przed budynkiem dwa pomnikowe buki - zieleń wysoka do zachowania.

ul. II Armii 8

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny (kamienica), w stylu secesji z elementami historyzmu, wzniesiony w 1904 r., wolnostojący, usytuowany wzdłuż ulicy. Kamienica dwupiętrowa z użytkowym poddaszem (częściowo adaptowanym na mieszkania, tu w osiach facjaty), w ryzalitech trzypiętrowa. Budynek murowany z cegły, elewacja frontowa licowana czerwonym klinkierem, z polami jasnego tynku, zielone łuki nadokienne i parapety podokienne (zachowane szczątkowo – usuwane podczas wymiany okien). W elewacji dwa ryzality: jeden umieszczony centralnie, drugi asymetrycznie (wyższy, z wykuszem) w narożniku pn. Narożnik pd. (od ul. Puszkina) ścięty, z wykuszem. Elewacja tylna bez wystroju tynkowana na gładko, z cokołem nietynkowanym. Przedogródek ograniczony fragmentarycznie zachowanym niskim ceglany ogrodzeniem, będącym podmurówką pierwotnego ogrodzenia drewnianego.

Klatka schodowa we współczesnych zielonych wymalowaniach, na parterze zachowana stolarka drzwi wejściowych do mieszkania (reprezentacyjne, szerokie, dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe, przeszklone, o ornamentyce secesyjnej, z nadświetlem). Zachowana bariera schodów (stalowa, nitowana). W poziomie zerowym posadzka z płytek barwionych w masie. Nad wejściem zachowany relikwiarz tabliczki informującej o ubezpieczeniu przeciwpożarowym budynku w *Feuerversicherungs Anstalt der Bayer Hypotheken und Wechselbank*.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: dobry.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elewacji: dobry klinkierowego licowania, wymagający działań konserwatorskich w płaszczyznach tynkowanych; elewacja tylna z odspojonym i wybrakowanym tynkiem,
- detal architektoniczny (gzymsy, lizeny, szczyty) zachowany.
- Stan zachowania stolarki okiennej: w większości wtórna, bez uwzględnienia oryginalnych podziałów; drzwi zewnętrznych: współczesne drewniane ramowo-płycinowe, półtoraskrzydłowe.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu.
- Uwagi szczegółowe do obiektu: wskazany remont elewacji (szczególnie płaszczyzny tynku, czyszczenie lica ceglanego, uzupełnienie spoin), wskazany remont klatki schodowej.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).
- Wskazane zagospodarowanie przedogródka z rekonstrukcją ogrodzenia ceglano-drewnianego.

pl. Marceliny Darowskiej

pl. Marceliny Darowskiej 1 (dawniej ul. 1 Maja 166)

Zespół, zlokalizowany w zachodnim krańcu Sobięcína, mieści *Gimnazjum i Liceum Sióstr Niepokalanek*, zamykając swą monumentalną formą ciąg zabudowy wzdłuż ul. 1 Maja. Ogrodzony, z zakomponowaną zielenią i boiskiem, składa się z kilku budynków, wśród których dwa wpisane są do rejestru zabytków: dawny sierociniec (obecnie liceum ogólnokształcące i gimnazjum) i oficyna (obecnie internat).

a) dawny sierociniec, pl. Marceliny Darowskiej 1 (dawniej ul. 1 Maja 166), mieszczący obecnie liceum ogólnokształcące i gimnazjum, wpisany do rejestru zabytków dec. A/4633/1187/Wł z 19.05.1986 r.

Budynek wzniesiony w 1872 r., z fundacji Amalii von Dyherrn-Czettritz, jako sierociniec i przytułek dla rodzin górniczych. Historyzm z elementami neoklasycyzmu i neorenesansu. 1904-1907 - rozbudowa o skrzydło pn. W latach 1920-1945 prowadzony tu był dom starców. Od 1946 r. liceum Sióstr Niepokalanek.

Budynek trójkondygnacyjny, murowany z cegły, na wysokim kamiennym cokole, z użytkowym poddaszem. W elewacji frontowej 16-osiowej, z wyraźnie zaznaczoną pierwotną częścią środkową w formie 5-osiowego ryzalitu. W nim 3-osiowy portyk poprzedzony szerokimi schodami, zwieńczony trójkątnym tympanonem z kartuszem herbowym. Elewacje opracowane dekoracyjnie: w poziomie 1. piętra półkolumnami w porządku jońskim, dźwigającymi belkowanie z trójkątnymi naczółkami, w ryzalicie w poziomie 2. piętra w porządku korynckim; przyziemie boniowane, naroża boniowane naprzemiennie. Wydatne okapy na konsolach. Okna w rozbudowanych obramieniach. W niszach na ścianie północnej ustawiono pełnoplastyczne rzeźby.

Układ wnętrza dwutraktowy, z centralnym korytarzem. W skrzydle pd. sala, w pn. kaplica, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: dobry
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych spękań, spięte ściągamami stalowymi, kamienne lico cokołu w stanie dobrym, konstrukcja i blaszane pokrycie dachu w stanie dobrym; schody zewnętrzne przed portykiem: stan dobry.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: wyprawy tynkarskie i malatury, detal architektoniczny - w stanie bardzo dobrym,
- Stan zachowania stolarki okiennej: okna skrzynkowe podwójne ze stałym ślemieniem – zachowane w większości pomieszczeń, w stanie dobrym; drzwi zewnętrznych: ramowo-płycinowe w stanie dobrym.
- Stan zachowania ogrodzenia: ogrodzenie złożone z kamiennej ławy ze stalowym płotem o formie wertykalnej, w stanie dobrym.

Zalecenia konserwatorskie:

- Obiekt wpisany do rejestru zabytków, wszelkie prace wymagają pozwolenia WUOZ.

b) dawna oficyna, pl. Marceliny Darowskiej 1 a (dawniej ul. 1 Maja 166 b), mieszcząca obecnie internat, wpisana do rejestru zabytków dec. A/4634/1304/Wł z 4.5.1990 r. Wpis ten ujęty jest w granicach działki 161/3, stanowiącej historyczne granice całego zespołu.

Budynek wzniesiony w 1872 r., w stylu historyzmu. Na planie prostokąta, piętrowy, posadowiony na kamiennym cokole z użytkowym poddaszem, kryty czterospadowym dachem z falcjatami, pokryty blachą. Symetryczna 9-osiowa elewacja frontowa (pd.), z centralnie umieszczonym 3-osiowym ryzalitem, zwieńczonym trójkątnym szczytem. Elewacje opracowane dekoracyjnie: przyziemie boniowane, naroża boniowane naprzemiennie, gzymsy międzykondygnacyjne, opaski okien. W ryzalicie okna z trójkątnymi naczółkami wspartymi na konsolach. Elewacja pn. stanowi jej zredukowane powtórzenie: część okien jest tu ślepa, a ryzalit mieści klatkę schodową. Budynek spięty jest ściągamy stalowymi (szkody górnicze). Główne wejście do budynku usytuowane asymetrycznie, poprzedzone schodami.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: dobry, remont elewacji 2016 r.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne spięte ściągamy stalowymi, bez widocznych spękań, kamienne lico cokołu w stanie dobrym, konstrukcja i blaszane pokrycie dachu w stanie dobrym; schody zewnętrzne przed wejściem: stan dobry.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: wyprawy tynkarskie i malatury, detal architektoniczny - w stanie bardzo dobrym,
- Stan zachowania stolarki okiennej: okna skrzynkowe podwójne ze stałym ślemieniem – zachowane w większości pomieszczeń, stan dobry: drzwi zewnętrznych: drewniane, dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe z dekoracją architektoniczną i nadświetlem, przeszklone płyciny górne z ozdobnymi kratami - stan dobry. Nad drzwiami wtórne zadaszenie.

Zalecenia konserwatorskie:

- Obiekt wpisany do rejestru zabytków, wszelkie prace wymagają pozwolenia WUOZ.

pl. Marceliny Darowskiej 3 (dawniej ul. 1 Maja 168)

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom z końca XIX w., wzniesiony na planie prostokąta, piętrowy, z mieszkalnym poddaszem i strychem. Posadowiony na cokole z bloków kamiennych. Murowany z cegły, tynkowany, z detalem architektonicznym opracowanym w tynku. Symetryczna 6-cioosiowa elewacja frontowa z dwuosiowym ryzalitem, krytym poprzecznym dwuspadowym dachem. Szczyt ryzalitu nieznacznie nadwieszony ponad lico elewacji. Na wystrój elewacji składają się: boniowane przyziemie, opaski i naczółki okienne, gzyms międzykondygnacyjny, gzyms kostkowy wieńczący pierwsze piętro, konsole nadwieszzonego szczytu ryzalitu. Okna: a) pierwotne (zachowane 3 sztuki): dwuskrzydłowe ze ślemieniem, czteropoziomowe, w jednym

z pomieszczeń zachowane wewnętrzne drewniane okiennice, b) w szczytach zamknięte łukiem pełnym (nie wszystkie zachowane, część zastąpiona prostokątnymi). Stolarka okienna obecnie w większości wtórna, o różnych profilach i podziałach.

Dach dwuspadowy, pierwotnie kryty ceramiczną dachówką karpiówką, z okapami wysuniętymi ponad lico dachu, zdobionymi elementami opracowanymi stolarsko, obecnie kryty blachodachówką. Wejście główne w przyziemiu ryzalitu, poprzedzone tarasem ze schodami (pięć kamiennych stopni, taras na podmurówce ceglanej), ogrodzonym stalową barierą (obecnie z pochylnią, adoptowane na potrzeby osoby poruszającej się na wózku). Wejście od podwórza poprzedzone werandą.

Dom zamyka od zach. plac, na którym do lat 60. XX w. znajdował się końcowy przystanek linii tramwajowej 3, łączącej wałbrzyski Rynek z Sobięcinem. Planowana modernizacja drogi wojewódzkiej nr 367 może doprowadzić do wyburzenia tego domu.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny średni, przyziemie zawilgocone.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne w stanie dobrym, konstrukcja i pokrycie dachu: niedawno wymienione na blachodachówkę, schody zewnętrzne i taras: stan średni.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: miejscami odspojony i odpadający tynk, detal architektoniczny w większości zachowany.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: stolarka okienna w większości wtórna, o różnych profilach i podziałach.

Zalecenia konserwatorskie:

- Wprowadzenie izolacji i remont konserwatorski elewacji.
- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, elementy wykończenia i detalu, nieliczne przykłady oryginalnej stolarki.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów). Wskazane przywrócenie w szczytach oryginalnych otworów zamkniętych łukiem.

pl. Artura Grottgera

Krótką ulicą w Górnym Sobięcinie, łączącą ul. Karkonoską z ul. 1 maja. Niska zabudowa zlokalizowana w jej pd. pierzei. Po stronie pn. otwarcie widokowe na skwer (obecnie plac zabaw) i dawny kościół ewangelicki. Wzdłuż ulicy brak obiektów proponowanych do objęcia ochroną. Ulica wybrukowana.

Zalecenia konserwatorskie:

- zachować historyczną brukowaną nawierzchnię ulicy i historyczne pokrywy kanalizacji.

ul. Gwarków

Dawniej ul. Antka Kochanka

Ulica łącząca tzw. Dolny Sobięcín (odcinek ul. 1 Maja na wschód od wiaduktu kolejowego) z kopalnią Julia, przebiegająca między torami a hałdą. W Sobięcínie łukowo ukształtowana, z luźną zabudową po obu stronach, obecnie częściowo wybrukowaną. Na ulicy zachowana (do nr 4, będącego krańcowym pn. zasięgiem zabudowy tej ulicy) historyczna nawierzchnia brukowa i kamienny chodnik wzdłuż jej wsch. krawędzi. Ze względu na szkody górnicze nawierzchnia znajduje się w złym stanie. Odcinek ten odznacza się malowniczym przebiegiem.

ul. Gwarków 3

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Gwarków 3 stanowi reliktowy przykład zabudowy o charakterze zagrody wiejskiej. Pierwotnie podwórze było zamknięte w czworoboku zabudowy, obecnie zachowanej fragmentarycznie. Usytuowany w zabudowie luźnej wzdłuż ul. Gwarków, po jej pn. stronie.

Dom, murowany z cegły, na rzucie prostokąta, piętrowy z użytkowym poddaszem i strychem; kryty dachem dwuspadowym, obecnie pokrytym dachówką ceramiczną typu *marsylka*. Budynek w ścianie szczytowej czteroosiowy, z czego jedno okno ślepe; obecnie rytm ten w przyziemiu jest zakłócony poprzez zatynkowanie ślepej blendy okiennej. W ścianie kalenicowej ośmioosiowy. Skrajne okna w szczycie opracowane w formie łukowo zamkniętych biforiów. Budynek spięty ściągamami stalowymi. Na dekorację architektoniczną składają się gzymsy międzykondygnacyjne i opaski nad oknami biforyjnymi. Większość tynku odspojona, ściana szczytowa w przyziemiu ocieplona i otynkowana.

Od zach. piętrowa dobudówka mieszcząca wejście. Wejście od strony podwórza poprzedzone schodami.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: średni.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne z łuszczącym się i odspojonym tynkiem, w przyziemiu odtworzonym na ociepleniu. Budynek w trakcie prac remontowych: pokrycie dachu wymienione na nowe (dachówka ceramiczna *marsylka*), wyremontowane kominy (klinkierowe).
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk w przyziemiu odtworzony, w górnych partiach złuszczony, odpadający, detal architektoniczny czytelny: gzymsy międzykondygnacyjne, biforyjne okna w szczycie.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: w ścianie szczytowej wymieniona stolarka okienna na bezpodziałową.
- Stan zachowania ogrodzenia: zachowane dwuskrzydłowe wrota i furtka – od strony ulicy (pozostałe ogrodzenia wtórne i bezwartościowe: drewniane, betonowe i stalowe).

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, elementy wykończenia i detalu.

- Uwagi szczegółowe do obiektu: wskazany remont elewacji, uzupełnienie tynków; uporządkowanie posesji i ogródka frontowego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Gwarków 4

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek o reprezentacyjnych formach, będący pozostałością po większym, niezachowanym, założeniu. W jego zach. przedłużeniu znajdowała się dalsza część, a cały zespół miał formę wielobocznie zamkniętej zagrody.

Murowany z cegły, podpiwniczony, fundamenty lizen kamienne rustykowane.

Budynek na rzucie prostokąta, piętrowy z poddaszem. Nakryty dachem czterospadowym, pokrytym papą. W tylnej połaci dachu reliktowy dwuspadowy łącznik z niezachowanym skrzydłem tylnym. Budynek o symetrycznej elewacji frontowej, siedmioosiowy, z trójosiowym pseudoryzalitem zwieńczonym trójkątnym szczytem. Okna górnej kondygnacji ryzalitu zwieńczone łukowo. Pod odspojonym tynkiem widoczne są boniowania narożnych lizen. Stolarka okienna oryginalna niezachowana, wtórna z pcv, o różnych podziałach w każdym z pomieszczeń. Budynek posiada dwie klatki schodowe w przeciwległych traktach. Stolarka drzwiowa w trakcie pd.: dwuskrzydłowa, ramowo-płycinowa, z prostokątnym nadświetlem; w trakcie pn.: dwuskrzydłowa, ramowo-płycinowa, z odcinkowym nadświetlem.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Dobry.
- Stan zachowania rzutu i bryły: w obecnym stanie dobry, jednakże jest fragmentem większej, niezachowanej struktury.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych spękań, bez ściąg stalowych; konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: trójosiowy pseudoryzalit, zaakcentowany lizenami, zwieńczony trójkątnym szczytem.
- Stan zachowania stolarki okiennej: wtórna; drzwi zewnętrznych: oryginalne, wymagające renowacji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, stolarka.
- Wskazane uporządkowanie posesji i ogródka frontowego.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Gwarków 5

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, k. XIX w., wolnostojący, usytuowany wzdłuż ulicy, osadzony na wysokim cokole mieszczącym piwnice, poprzedzony niewielkim przedogródkiem, przed którym chodnik z płyt kamiennych. Budynek siedmioosiowy, piętrowy z użytkowym poddaszem, boniowany w poziomie parteru, z gzymsami międzykondygnacyjnymi. Elewacja asymetryczna, pary obu skrajnych osi nieznacznie wysunięte przed lico ścian, przy czym północna również wyższa, wejście umieszczone centralnie, poprzedzone schodami z barierą (zachowaną szczątkowo), od wsch. ryzalit klatki schodowej i toalet; okapy dachowe poprzedzone fasetami.

Dla budynku charakterystyczne jest opracowanie narożnika pn.-zach. jako nieznacznie wysuniętego ponad obrys budynku i nieco wyższego, przez co użytkowe poddasze pełni funkcje mieszkalną.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Ogólny stan średni.
- Rzut i bryła: stan dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne z odspojonym tynkiem, konstrukcja i pokrycie dachu w stanie dobrym, schody zewnętrzne wyeksploatowane, bariera zdekompletowana.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i detal architektoniczny zerodowany.
- Oryginalna stolarka okienna zachowana fragmentarycznie na poziomie 1. piętra (okna ze stałym ślemieniem i ozdobnym przymykiem, dwupoziomowe), pozostała wtórna (zróżnicowana podziałami i materiałem); drzwi zewnętrzne wtórne.
- Ogrodzenie przedogródków zdewastowane.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, relikty oryginalnej stolarki.
- Uwagi szczegółowe do obiektu: wskazany remont elewacji lub jej elementów, osuszenie budynku, uzupełnienie tynków, przywrócenie oryginalnego wystroju; ujednoczenie kolorystyki elewacji budynku, uporządkowanie posesji, ogródka frontowego, wskazana jego rewaloryzacja.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Gwarków 6

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom, murowany z cegły, 1865 r. Usytuowany w zabudowie luźnej po wschodniej stronie ulicy, wolnostojący. Wzniesiony na planie prostokąta, murowany z cegły, na wysokim cokole mieszczącym piwnice i niwelującym spadek terenu. Piętrowy, z mieszkalnym poddaszem i strychem. Nakryty dachem dwuspadowym, krytym ceramiczną dachówką karpiówką. W połaci dachu od strony ulicy lukarna. Elewacja frontowa sześćoosiowa, z wejściem umieszczonym symetrycznie. Nad wejściem kamienny kartusz *Erbaut von J. G. Böhm 1865*.

Elewacja tynkowana na gładko, pozbawiona detalu. Opaska drzwi wejściowych ciągnięta w tynku, zachowana fragmentarycznie. Budynek spięty ściągamami stalowymi ze względu na szkody górnicze.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny średni, obiekt wyeksploatowany.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne pospinate ściągamami stalowymi, konstrukcja i pokrycie dachu bez widocznych uszkodzeń, ze śladami napraw.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: spękane i łuszczące się warstwy tynku i malatur; cokół w ścianach szczytowych pozbawiony tynku, cegła zerodowana.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: okna w mieszkaniach wtórne, o różnych podziałach (dominuje podział krzyżowy, wzorowany na historycznym); oryginalne okna zachowane na klatce schodowej: krosnowe, pojedyncze, dwuskrzydłowe, trójpoziomowe (większe ze ślemieniem); drzwi wejściowe przednie i tylne: drewniane, dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe, przednie z nadświetlem.
- Stan zachowania ogrodu: budynek poprzedza ogródek frontowy, zaniedbany, z reliktovo zachowanym ogrodzeniem. Wejście do budynku poniżej poziomu chodnika.
- Wnętrze: sień z sufitem; klatka schodowa w trakcie tylnym, w całości drewniana, z duszą; poręczach w większości zachowane toczone tralki.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, relikty oryginalnej stolarki, klatka schodowa.
- Wymagany remont budynku, uporządkowanie posesji, ogródka frontowego;
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Gwarków 7

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, k. XIX w., wolnostojący, usytuowany wzdłuż ulicy, osadzony na wysokim cokole mieszczącym piwnice, poprzedzony niewielkim przedogródkiem, przed którym chodnik z płyt kamiennych; budynek sześciosiowy, dwupiętrowy, z gzymsami międzykondygnacyjnymi, elewacja frontowa symetryczna: dwie osie środkowe ujęte ryzalitem nieznacznie wywyższonym ponad połac dachu, wejście umieszczone centralnie, poprzedzone schodami z barierą (zachowaną szczątkowo), elewacja podwórzowa opracowana uskokowo (ryzalit klatki schodowej przylega do bocznego skrzydła). Elewacja budynku po niedawnym remoncie.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Ogólny stan dobry.
- Rzut i bryła: stan dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: dobry.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: dobry.

- Stolarka okienna: wtórna, o różnych podziałach, stan dobry; stolarka drzwiowa: oryginalne drewniane drzwi ramowo-płycinowe dwuskrzydłowe z kratą i nadświetlem: wymagają remontu konserwatorskiego.
- Ogrodzenie ogródka frontowego zachowane reliktoowo, w postaci ceglanoego fundamentu.

Zalecenia konserwatorskie:

- Uporządkowanie posesji, odtworzenie ogrodzenia ogródka frontowego, remont konserwatorski drzwi wejściowych.

ul. Gwarków 9

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, k. XIX w., wolnostojący, cofnięty względem pozostałej zabudowy ulicy, osadzony na wysokim cokole mieszczącym piwnice. Budynek na rzucie zbliżonym do kwadratu, elewacje sześć- i siedmioosiowe (tu w części ślepych blend okiennych wtórnie wprowadzone mniejszych oknach – na każdej kondygnacji nieco inne). Dwupiętrowy z użytkowym poddaszem, z gzymsami międzykondygnacyjnymi i nadokiennymi; wejście i klatka schodowa umieszczone po stronie pn., poprzedzone schodami z barierą (na schodach współczesne kafle, bariera współczesna utrzymana w historyzującej estetyce), dach dwuspadowy o niewielkim kącie nachylenia połaci. Klatka schodowa po remoncie

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Ogólny stan średni.
- Rzut i bryła zachowane.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: widoczne spękania ścian, zawilgocenia przyziemia.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i detal architektoniczny zerodowany.
- Stolarka okienna wtórna (zróżnicowana podziałami i materiałem), drzwi zewnętrzne wtórne (w historyzującej estetyce).

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu.
- Uwagi szczególne do obiektu: wskazany remont elewacji i wzmocnienie ścian, osuszenie budynku, uzupełnienie tynków, przywrócenie oryginalnego wystroju; ujednolicenie kolorystyki elewacji budynku.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Gwarków 11

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, 3. ćw. XIX w., nieprzekształcony. Wolnostojący, usytuowany w zabudowie luźnej, we wschodniej pierzei ul. Gwarków, w początkowym jej przebiegu.

Wzniesiony na planie zbliżonym do kwadratu. Piętrowy z mieszkalnym poddaszem, pięcio- i czteroosiowy. Budynek zlokalizowany na nierównym terenie, wskutek czego ma wejścia na dwóch poziomach: główne od pd. zach., i boczne od pd.-wsch. z poziomu przyziemia mieszczącego piwnice.

Budynek zewnętrznie nie prezentuje się okazale: pokryty jest równomiernie szarym chropowatym tynkiem, poza gzymsami i prostymi okapami nadokiennymi pozbawiony jest detalu, ale jego klatka schodowa zachowała w wysokim stopniu oryginalny wystrój z końca XIX w. Składają się na niego:

- a) główne drzwi wejściowe (od pd.-zach.): drewniane, dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe, z dekoracją architektoniczną, z wyjmowanym nadświetlem,
- b) posadzka ceramiczna w poziomie parteru, barwiona w masie: kombinacja rombów w kolorze brązu i trójkątów w odcieniach sieny i piasku, tworząca geometryczny wzór,
- c) klatka schodowa: stopnie schodów kamienne; ozdobna bariera: toczone drewniane słupy, frezowane poręcze; tralki toczone i rzeźbione, rozmieszczone na stopniach w układzie 2-1-2-1,
- d) reprezentacyjne, przeszklone drzwi wejściowe do mieszkań (po jednym na każdym piętrze): ramowo-płycinowe, częściowo przeszklone, obejmujące całą szerokość piętra,
- e) okna (doskonale zachowane): drewniane, krosnowe, pojedyncze, czteroskrzydłowe ze ślemieniem, z podziałem wzdłuż krawędzi, w polach skrajnych z szybkami granatowymi, czerwonymi i matowanymi we wzory; z okuciami z mosiądzu (rzeźbiona klamka),
- f) boczne drzwi wejściowe (od pd.-wsch.): drewniane, dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe, z wyjmowanym nadświetlem, w drzwiach zachowany pierwotny zamek puszkowy.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: średni,
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry,
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych spękań, bez ściąg stalowych świadczących o uszkodzeniach górniczych; konstrukcja i pokrycie dachu w stanie dobrym, schody zewnętrzne (cztery kamienne stopnie zwężające się ku górze) spękane,
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk bez widocznych oznak zniszczenia,
- Stan zachowania stolarki okiennej: oryginalna w stanie dobrym, drzwi zewnętrznych: oryginalne w stanie dobrym,
- Stan zachowania ogrodzenia: zachowane relikty (fundament płotu i słupy bramy).

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, stolarka.
- Należy nie dopuścić do wymiany stolarki okiennej i drzwiowej. Ze względu na jej wartości zabytkowe wskazany jest remont konserwatorski i zachowanie jej *in situ*.

- Do zachowania drzewa rosnące w pobliżu domu, relikty ogrodzenia do ewentualnego odtworzenia, wskazana aranżacja zieleni wokół domu i utwardzenie miejsc parkingowych.

ul. Henryka Jordana

Dawne nazwy ulicy *Parkweg*

ul. Henryka Jordana 1

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek mieszkalno-gospodarczy, murowany, z poł. XIX w. Klasycystyczny, wolnostojący, wzniesiony z cegły na rzucie zbliżonym do kwadratu. Prawdopodobnie pierwotnie wozownia z częścią mieszkalną, towarzysząca sąsiedniemu budynkowi 1 maja 143. Budynek jednopiętrowy, mieszczący w przyziemiu dwa garaże zamykane wrotami dwuskrzydłowymi. Piętro trzyosiowe, osie wyznaczone lizenami. Wzdłuż zachodniej elewacji parterowa przybudówka mieszcząca komórki gospodarcze. Dach dwuspadowy o małym kącie nachylenia połaci, kryty papą.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: średni.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone z odspojonym tynkiem.
- Stan zachowania stolarki okiennej: wtórna, o podziałach pozornych pomiędzy szybami; drzwi zewnętrznych: wrota drewniane dwuskrzydłowe, opierzone deskami poziomo.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu.
- Uwagi szczegółowe do obiektu: wskazane osuszenie budynku, uzupełnienie tynków i remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Henryka Jordana park Tadeusza Kościuszki → ul. Raławicka

ul. Świętego Józefa

ul. św. Józefa 1A, kościół par. św. Józefa Oblubieńca NMP

Kościół wpisany do rejestru zabytków łącznie z plebanią (ul. św. Józefa 1) jedną decyzją A/1956/1303/Wł z dnia 04.05.1990 [„ochronie podlega bryła, forma zadaszenia, konstrukcja ścian i jej wypełnienie”].

Kościół katolicki św. Józefa Oblubieńca NMP, wzniesiony w latach 1908-1910 na podmurówce ceglanej, w konstrukcji szkieletowej z wypełnieniem ceglanym. Nadwieszona kondygnacja i ustawienie słupów blisko siebie (pod każdą belką stropową) przywołują konstrukcję dolnoniemiecką i nie posiadają naśladownictwa w regionie. Wnętrze kościoła o układzie halowym z jedną kondygnacją empor. Wydzielone prezbiterium (skierowane na pd.) zamknięte poligonalnie. W narożniku pn.-wsch. wieża.

Kościół usytuowany po zach. stronie ul. św. Józefa, pomiędzy budynkami związanymi z górnictwem: zespołem zabudowy szybu *Gabriel* a dyrekcją gwarectwa. Jego związek z lokalnymi tradycjami górniczymi akcentuje dziś kaplica św. Barbary, na której wyposażenie składają się przedmioty związane z kulturą górniczą.

Wg informacji pochodzących z kroniki parafialnej [za: dolnyslask.org.pl]: w 1936 r. wprowadzono w kościele ogrzewanie ciepłym powietrzem; w 1942 r. przeprowadzono remont kościoła i zmieniono wystrój wnętrza, także konsekrowano nowy ołtarz; w latach 1962-1964 przeprowadzono remont, Tadeusz Wroński wykonał nową polichromię (obecnie zamalowaną); w 1970 r. wymieniono instalację elektryczną; później też dostosowano prezbiterium kościoła do wymogów liturgii posoborowej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Struktura i detal obiektu zachowane w stanie oryginalnym, z naleciałościami historycznymi czytelnymi zwłaszcza we wnętrzu.

Zalecenia konserwatorskie:

- Obiekt wpisany do rejestru zabytków, wszelkie prace muszą uzyskać pozwolenie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

ul. św. Józefa 1, plebania par. św. Józefa Oblubieńca NMP

Plebania wpisana do rejestru zabytków razem z kościołem jedną decyzją A/1956/1303/Wł z dnia 04.05.1990 [„ochronie podlega bryła, forma zadaszenia, wystrój elewacji”].

Budynek wzniesiony jako dom mieszkalny ok. poł. XIX w. Po wzniesieniu kościoła św. Józefa na pocz. XX w. adoptowany na plebanię. Murowany, dwukondygnacyjny, nakryty dachem dwuspadowym. Dach pierwotnie kryty dachówką, obecnie blachą. Na skromną dekorację architektoniczną elewacji składają się: podziały ramowe, opaski okienne, boniowane przyziemie. Elewacja szczytowa 4-osiowa, elewacje boczne 7-osiowe. Usytuowany w zabudowie zwartej po wsch. stronie ul. św. Józefa, przy skrzyżowaniu z ul. 1 Maja.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: dobry.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: dobry.

- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowane podziały ramowe elewacji pokrytej tynkiem typu „baranek”.
- Stan zachowania stolarki okiennej: prawdopodobnie pierwotna zachowana w szczycie i w przyziemiu, obecnie w poziomie piętra stolarka pcv, bezpodziałowa oraz o wewnętrznym podziale międzyszybowym nawiązującym formą do rozwiązań historycznych; drzwi zewnętrznych: oryginalne, drewniane, ramowo-płycinowe dwuskrzydłowe, w stanie dobrym.
- Ogrodzenie posesji po wsch. stronie posesji, bez wartości zabytkowych, stan dobry.

Zalecenia konserwatorskie:

- Obiekt wpisany do rejestru zabytków, wszelkie prace muszą uzyskać pozwolenie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

ul. św. Józefa 4 – dawna łaźnia górnicza szybu *Gabriel*

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Nazwany w wykazie WKZ: hala produkcyjna Zakładów Produkcyjnych „Jedność”, ul. św. Józefa.

Budynek byłej łaźni pochodzi z pocz. XX w. i stanowi fragment zespołu zabudowy dawnego szybu *Gabriel*.

Sąsiadująca z łaźnią od pd. maszynownia szybu *Gabriel* (ul. św. Józefa 5a – znajdująca się zarówno poza granicami wpisu obszarowego, jak i poza obszarem rewitalizacji), jest wpisana do rejestru zabytków dec. 731/811/Wł z 25.07.1981 (w decyzji tej błędnie podano adres: ul. Emilii Plater, zamiennie ze znajdującym się na ul. Emilii Plater zespołem szybu *Irena*, któremu błędnie przypisano adres: ul. św. Józefa – sprawa ta wymaga wyjaśnienia przez WKZ).

Nadszybie i wieża szybowa oraz inne elementy zabudowy szybu *Gabriel* nie zachowały się. Szyb wydobywczy *Gabriel* eksploatowano w latach 1901-1959. Po zaprzestaniu wydobywania budynek łaźni zaadaptowano na wytwórnię wafli *Zakładów Produkcyjnych „Jedność”*.

Budynek łaźni, kształtowany w duchu historyzmu z wpływami secesji, był zakomponowany w osi ul. św. Józefa, i stanowił, wraz z wieżą szybową, jej dominantę. Architektura budynku, mimo form uproszczonych i skromnego detalu, wyrażała się kompozycją: zarówno jego symetrycznej części frontowej, jak i poprzedzającego go placu. Nadano mu prostą formę zieleni urządzonej w postaci dwóch kwater przedzielonych chodnikiem, zakomponowanej na wyniesieniu otoczonym murem i ogrodzonym, poprzedzonym schodami. Dziś teren ten jest mocno przekształcony, a obszar dawnej kompozycji zieleni służy obecnie za plac manewrowy. Zatarciu uległa też kompozycja elewacji frontowej poprzez całkowitą przebudowę przedsionka zwieńczonego szczytem. Zmiany te objęły: likwidację reprezentacyjnych schodów (jednobiegowe, wklęsłe z murowanymi balustradami), wybrukowanie poprzedzającej przedsionek rampy, zamurowanie części okien, wykucie otworu i wstawienie wrót, dobudowanie skrzydła, a następnie nakrycie rampy zadaszeniem. Całość pokryto przypadkową kolorystyką farb (siena, pistacje, szary, brąz, biel).

Budynek łaźni wzniesiono z cegły na rzucie nieregularnym. W elewacji zastosowano klinkierowe wykończenie lizen, gzymsów (schodkowych i kostkowych), opasek okiennych i nadwieszonych szczytów w osi elewacji, zaakcentowanych sterczynami. Zwieńczenia szczytów i sterczyn, opracowano w dachówkach szklawionych na ciemną zielen. Istotnym elementem dekoracyjnym były wysokie okna typu przemysłowego. Obecnie w oknach, częściowo zamurowanych, czytelne są relikty dawnej armatury.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny średni. Obiekt przetrwał dzięki temu, że jest użytkowany, ale na potrzeby użytkowników był doraźnie przebudowywany, co przyczyniło się do zatarcia jego świetności.
- Stan zachowania rzutu i bryły. W zasadniczej części dobry. Po wsch. i zach. ścianie dobudówki.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych spękań i naruszenia statyki, jednak z miejscami odspojonym tynkiem. Konstrukcja i pokrycie dachu nieznaną, bez widocznych uszkodzeń. Oryginalne schody zewnętrzne niezachowane.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk miejscami odspojony, klinkierowa okładzina elewacji wtórnie pomalowana na kolor ceglany, detal architektoniczny zachowany.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych. Oryginalna stolarka niezachowana. Część otworów okiennych zamurowana, w innych wstawione okna współczesne.
- Stan zachowania ogrodzenia. Zachował się mur obwodowy pierwotnej kompozycji zieleni (spękany, porośnięty samosiejkami), stojące na nim ogrodzenie nie zachowało się (obecne bezstylowe jest wtórne).
- Wnętrze i wyposażenie – nierozpoznane (obiekt zamknięty, dozorowany).

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu.
- Uwagi szczegółowe do obiektu – wskazany remont:
- a) remont, rekompozycja i odtworzenie pierwotnej formy przedsionka, z układem osi elewacji; przywrócenie oryginalnego wystroju elewacji frontowej; zmiana i ujednoczenie kolorystyki elewacji budynku;
- b) uzupełnienie tynków w ścianie pd.;
- c) uporządkowanie posesji, przywrócenie i rewaloryzacja ogródka frontowego (kompozycji ogrodowej).
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów). W przypadku budynku przemysłowego może to być ślusarka drobnopodziałowa.

ul. Karkonoska

Dawne nazwy ulicy: Marcellego Kosteckiego

ul. Karkonoska 3 (dawniej ul. M. Kosteckiego 3)

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom z przeł. XIX/XX w., wzniesiony na planie prostokąta, zlokalizowany na terenie nachylnym, stąd ilość kondygnacji różna: od ulicy jednopiętrowy, od podwórza dwupiętrowy, z mieszkalnym poddaszem. Murowany z cegły, tynkowany. Symetryczna 6-cio osiowa elewacja frontowa z pozornym ryzalitem mieszczącym dwie osie środkowe, krytym poprzecznym dwuspadowym dachem. Szczyt ryzalitu nieznacznie nadwieszony ponad lico elewacji. Obecnie dom tynkowany na gładko, pozbawiony detalu architektonicznego. Dach dwuspadowy, kryty dachówką ceramiczną. Wejście główne w przyziemiu pozornego ryzalitu, poprzedzone żelbetowymi schodami ze stalowymi barierami (każda inna). Stolarka okienna obecnie wtórna, o różnych podziałach. Dom spięty ściągami stalowymi. Przedogródek ogrodzony oponami.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny dobry.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry,.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne w stanie dobrym, konstrukcja i pokrycie dachu: dobry, schody zewnętrzne: stan dobry.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: jednolity tynk, detal architektoniczny niezachowany.
- Stan zachowania stolarki okiennej: stolarka okienna wtórna, o różnych podziałach; drzwi zewnętrznych: skromne drewniane dwuskrzydłowe (od ulicy i od podwórza).

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu.
- Wskazane pomalowanie elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).
- Bezpośrednie otoczenie budynku wymaga aranżacji przedogródka i miejsc parkingowych (utwardzenie nawierzchni), korekty ogrodzenia z opon, ujednolicenia bariery schodów.

ul. Karkonoska 4 (dawniej ul. M. Kosteckiego 4)

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom z przeł. XIX/XX w., wzniesiony na planie prostokąta, z ryzalitem klatki schodowej od podwórka. 2-piętrowy z mieszkalnym poddaszem. Murowany z cegły, tynkowany. Syme-

tryczna 6-cio osiowa elewacja frontowa z artykulacją wertykalną boniowanymi lizenami i narożnikami. Gzyms międzykondygnacyjny nad parterem. Posadowiony na cokole niwelującym nachylenie terenu, licowanym żółtymi płytkami ceramicznymi. Dom kryty dachem dwuspadowym o niewielkim kącie nachylenia połaci, krytym papą, z okapami wysuniętymi ponad lico ścian. Wejście główne w przyziemiu, poprzedzone schodami. Dla budynku charakterystyczne są balkony w poziomie 1. i 2. piętra, wsparte na żeliwnych konsolach w formie wijących się kwiatów, z metalowymi zaplatanymi balustradami. Stolarka okienna obecnie wtórna, o różnych podziałach. Stolarka drzwiowa zewnętrzna: od ulicy drzwi drewniane, ramowo-płycinowe, dwuskrzydłowe, z kratą; od podwórza drzwi współczesne. Budynek zlokalizowany przy skrzyżowaniu z ul. Grottgera. Przedogródek wydzielony niskim murem, obecnie zniszczonym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: dobry,
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry,
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne w stanie dobrym, konstrukcja i pokrycie dachu: dobry, schody zewnętrzne: stan średni,
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk miejscami odspojony i wybrakowany, elewacja tylna po niedawnym remoncie.
- Stan zachowania stolarki okiennej: stolarka okienna wtórna, o różnych podziałach; drzwi zewnętrznych: od ulicy oryginalne w stanie dobrym.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu,
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).
- Bezpośrednie otoczenie budynku wymaga aranżacji przedogródka i naprawy otaczającego go muru, wskazane utwardzenie podwórza i organizacja miejsc parkingowych.

ul. Kresowa

Dawniej ul. Marcelego Nowotki

ul. Kresowa 2

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, datowanie: koniec XIX w., wolnostojący, usytuowany szczytowo do ulicy, w zabudowie luźnej, w zachodniej części Sobięcína, od pn. i zach. otoczony trawnikiem.

Dom na rzucie prostokąta, posadowiony na wysokim cokole niwelującym ukształtowanie terenu, w którym mieszczą się piwnice. Cechuje go symetryczna kompozycja elewacji i zdobna forma, która zwraca uwagę szczególnie w elewacji pn. i wsch. Elewacja pn. sześciosiowa, z ryzalitem zwieńczonym trójkątnym tympanonem. Szczególnie imponujący jest tu zabudowany, bogato zdobiony balkon, wsparty na żeliwnych konsolach, o żeliwnej konstrukcji zdobionej elementami drewnianymi bogato opracowanymi snycersko oraz repusowaną blachą. W balkonie znajduje się oryginalna stolarka okienna (jednoskrzydłowe okna krosnowe). W elewacji tej nie zachowała się oryginalna stolarka – okna współczesne mają podziały wzorowane na historycznych.

Elewacja szczytowa wschodnia poprzedzona gankiem z portalem opracowanym w ośli grzbiet, przed którym kamienne schody wzdłuż ściany szczytowej. Zachowane oryginalne drewniane drzwi wejściowe: ramowo-płycinowe, zamknięte w ośli grzbiet z kanelurowanym centralnym słupkiem (półwałkiem) zwieńczonym głowicą. Przy schodach barierka stalowa oryginalna, bądź wykorzystująca oryginalne elementy (np. analogiczne słupki występują w barierce klatki schodowej).

Wejście główne do budynku poprzez ryzalit klatki schodowej w elewacji południowej, poprzedzony dwustopniowymi schodami. Elewacja południowa 5-cio osiowa. Zachowane oryginalne drzwi drewniane dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe, bogato zdobione snycersko, przeszklone z kratami z inicjałami (zachowana litera *B* w prawej kracie). Prostokątny portal belkowy kamienny. Schody w klatce schodowej kamienne, płyty podłogowe kamienne, balustrada stalowa. W piwnicy sklepienie wsparte na żeliwnym słupie.

Dach dwuspadowy kryty dachówką (również nad pilastrami); ponadto obróbki blacharskie nad naczółkami okien, obdaszkami pilastrów i balkonem.

Podwórce po południowej stronie wybrukowane kostką granitową. W niej zachowana okrągła pokrywa studzienki kanalizacyjnej z inskrypcją *Kanalisation 1908*.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: dobry.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: dobry (ale występują zawilgocenia i wysolenia w przyziemiu).
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: bogaty detal architektoniczny i dekoracje plastyczne zachowane w dobrym stanie.
- Stan zachowania stolarki okiennej: wtórna o podziałach nawiązujących do oryginalnych (jedyne zachowane oryginalne okna – poza balkonowymi – znajdują się na poddaszu

w ścianie szczytowej wschodniej); drzwi zewnętrznych: zachowane obie pary oryginalnych drzwi.

- Klatka schodowa zaniedbana, wymagająca remontu.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, zachowana oryginalna stolarka. Szczególnego pietyzmu przy pracach remontowych wymaga balkon.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).
- Korekta żelbetowego ogrodzenia
- Wprowadzenie izolacji pionowej i poziomej
- Zachować brukowane podwórze (w razie potrzeby przełożyć i uzupełnić), zachować historyczną pokrywą studzienki kanalizacyjnej.
- Budynek kwalifikuje się do objęcia ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków, ze względu na wybitne wartości estetyczne.

ul. 1 Maja

Dawne nazwy ulicy: *Waldenburgerstrasse* (od dawnej granicy z Wałbrzychem do wiaduktu kolejowego), *Hauptstrasse* (od wiaduktu kolejowego do skrzyżowania z ul. Kosteckiego), *Gottesbergerstrasse* (od skrzyżowania z ul. Kosteckiego do pl. M. Darowskiej).

Główna ulica Sobięcína, łącząca go ze śródmieściem Wałbrzycha. Stanowi oś zabudowy, od której odchodzą mniejsze przecznice. W ostatnich latach rozebrano kilka budynków ze względu na ich zły stan techniczny spowodowany uszkodzeniami górnictwem i planowaną budowę Trasy Sudeckiej. Ulicą biegła linia tramwajowa nr 3 z Rynku.

Ul. 1 Maja, prowadząca od Śródmieścia na zach., w kierunku Boguszowa, mija galerię handlową *Victoria* (dawnie teren kopalni *Hans Heinrich und Marie*), przecina słabo czytelny przebieg dawnej linii kolejowej (widoczny jest niewielki wąwóz po pd. stronie ulicy) i wkracza w osiedle, zwane dziś *Palestyną*. Jego fragment po pn. stronie ulicy zajmuje częściowo obszar dawnej huty żelaza *Vorwärts* (zlikwidowanej w latach 80. XIX w.), stąd nazwa osiedla na mapie z 1936 r.: *Vorwärtshütte Ostend*.

ul. 1 Maja 74

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny (kamienica czynszowa), murowany z cegły. Usytuowany w zabudowie zwartej w północnej pierzei ul. 1 Maja. Trzypiętrowy, siedmioosiowy. Osie skrajne w formie pozornych ryzalitów, w ryzalicie wschodnim przejazd bramny (w nim pokrywa kanalizacyjna z 1908 r.). Budynek na rzucie zbliżonym do prostokąta, kryty dachem pulpitowym (papa). Datowanie: koniec XIX w. Przekształcony, zachowana dekoracja architektoniczna w stylu historyzmu: boniowane przyziemie, naczółki i opaski okienne na poziomie I piętra, uproszczone na poziomie 2. piętra. Od podwórza parterowa dobudówka.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Ogólny stan budynku zły; po wysiedleniu większości lokatorów ich mieszkania stanowią ogólnodostępne pustostany, pozostali lokatorzy mieszkają w fatalnych warunkach.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone w przyziemiu, w wyższych partiach (głównie nadokiennych) spękane, o odspojonym tynku, z łuszczącymi się malaturami.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: miejscami odspojony i odpadający tynk, detal architektoniczny zachowany.
- Stan zachowania stolarki okiennej: oryginalna zachowana częściowo w poziomie 1. piętra: okno trójpoziomowe, ze ślemieniem, dwuskrzydłowe, ponadto wtórne okna drewniane o formach nawiązujących do historycznych i współczesne z pcv; drzwi zewnętrznych: niezachowane.
- Klatka schodowa zdewastowana; schody do 1. piętra kamienne (przy nich stalowa spawana bariera), wyżej drewniane (z częściowo zachowaną, zniszczoną, oryginalną barierą drewnianą); podłoga w poziomie parteru z płyt kamiennych, wyżej drewniana na piętrach i betonowa na półpiętrach.

Zalecenia konserwatorskie:

- Budynek w obecnym stanie nie nadaje się do mieszkania; jeśli nie zostanie wyburzony, to należy go poddać generalnemu remontowi,
- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, zrekonstruowana stolarka.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 83

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny (kamienica czynszowa), murowany z cegły, trzypiętrowy, wzniesiony na wysokim cokole niwelującym pochylenie terenu, mieszczącym lokal użytkowy od pn. Budynek jedenastoosiowy, na rzucie prostokąta, złożony z trzech modułów: a) moduł pn. dwuosiowy, nakryty dachem dwuspadowym poprzecznym i zwieńczony trójkątnymi szczytami, jego ściana pn. czteroosiowa; b) moduł centralny, mieszczący klatkę schodową, sześćoosiowy, c) moduł pd. zakończony ślepą ścianą szczytową zwieńczoną uskokowo, ściętą w narożniku pd.-zach., kryty dachem pulpitowym. Datowanie budynku: pocz. XX w., prawdopodobnie nie przekształcony; zachowana dekoracja architektoniczna jedynie w ścianie pn: łukowe opaski okienne opracowane w tynku. Budynek wolnostojący, usytuowany poprzecznie do ul. 1 Maja, pomiędzy zespołem szymbów *Siostrzanych* a wiaduktem kolejowym.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Ogólny stan średni, obiekt częściowo nieużytkowany.
- Budynek na rzucie zbliżonym do prostokąta.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne zawilgocone w przyziemiu, o odspojonym tynku.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: miejscami odspojony i odpadający tynk, detal architektoniczny (obramienia okien) zachowany.
- Stan zachowania stolarki okiennej: wtórna, jedno- i wielopodziałowa o różnych formach; drzwi zewnętrznych: współczesne stalowe.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu (szczególnie w ścianie pn.).
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 85

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany, datowanie: koniec XIX w., jednopiętrowy z mieszkalnym poddaszem i strychem. Budynek wzniesiony na rzucie zbliżonym do kwadratu, wkomponowany narożnikiem pd.-zach. w skarpe. Cokół, niwelujący spadek terenu, pełni rolę przyziemia,

z lokalami użytkowymi od strony pn. (obecnie częściowo nieużytkowanymi). Wzdłuż zach. ściany kamienne schody prowadzące na górę skarpy. Wejście do klatki schodowej znajduje się od pd. w dostawionym ryzalicie. Dom nakryty jest dachem czterospadowym, krytym papą. Wszystkie elewacje zakomponowane analogicznie, jako siedmioosiowe (część okien ślepych) z centralnym trzyosiowym pseudoryzalitem, podkreślonym w poziomie piętra pilastrami. Budynek prawdopodobnie przekształcony, wtórnie tynkowany ze zredukowaniem detalu. Zachowana prosta dekoracja architektoniczna: gzyms koronujący i gzyms międzykondygnacyjny między parterem a 1. piętrzem. Budynek spięty ściągami stalowymi ze względu na szkody górnicze. W elewacjach wyprowadzone kominy stalowe instalacji grzewczych.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Ogólny stan dobry, obiekt użytkowany.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych spękań, wzmocnione ściągami stalowymi. Stan pokrycia dachu dobry.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wtórny tynk i skromny detal.
- Stan zachowania stolarki okiennej: wtórna, z drewna i pcv, o różnych podziałach; drzwi zewnętrznych: a) drewniane, jednoskrzydłowe, ramowo-płycinowe - w przyziemiu po stronie pn., b) współczesne, stalowe, w wejściu do klatki schodowej.
- Po wsch. stronie domu ceglany mur wydzielający ogródek, spękany.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu,
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).
- Do zachowania i remontu schody zewnętrzne po zach. stronie budynku.
- Do remontu i wzmocnienia mur po wsch. stronie budynku oraz rewaloryzacja znajdującego się tam ogródka.

ul. 1 Maja 87

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, jednopiętrowy, na rzucie prostokąta, kryty dachem dwuspadowym. Posadowiony na cokole niwelującym nachylenie terenu i mieszczącym piwnice. Sześćoosiowy, z centralnym dwuosiowym pseudoryzalitem zwieńczonym naczółkiem. Przed nim taras z żeliwną balustradą (segmenty o ornamentyce geometryczno-roślinnej, rozpięte między zdobionymi słupkami), wsparty na prostych murowanych słupach, tworzący zadaszenie nad wejściem. Datowanie: koniec XIX w. Pokryty tynkiem gruboziarnistym. Zachowana prosta dekoracja architektoniczna: gzyms koronujący i gzyms międzykondygnacyjny, trójkątne naczółki nad oknami pierwszego piętra, malowane opaski okienne. Budynek zlokalizowany na podwyższeniu terenu, ograniczonym od pn. ceglany murem oporowym; komunikacja z ul. 1 Maja schodami ze stalową barierą.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Ogólny stan dobry, obiekt użytkowany,

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: średni, brak widocznych spękań, ściany spięte ściągamami stalowymi (ze względu na szkody górnicze), widoczne zawilgocenie konstrukcji tarasu.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowany wtórny tynk i skromny detal architektoniczny: gzyms międzykondygnacyjny, naczółki okien.
- Stan zachowania stolarki okiennej: wtórna, drewniana i pcv, o różnych podziałach; drzwi zewnętrznych: oryginalne, dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe, z nadświetlem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu. Szczególną uwagę należy zwrócić na balustradę tarasu, zbudowaną z odlewanych żeliwnych elementów.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów). Oryginalną stolarkę drzwi wejściowych zachować, poddać renowacji.

ul. 1 Maja 89

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, na rzucie prostokąta, posadowiony na wysokim cokole niwelującym nachylenie terenu, mieszczącym piwnice. Datowanie: koniec XIX w. Budynek jednopiętrowy, kryty wysokim dachem dwuspadowym, nakrywającym dwie kondygnacje mieszkalnego poddasza. Elewacja frontowa pięcioosiowa. Budynek pozbawiony dekoracji architektonicznej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Ogólny stan średni, obiekt użytkowany, w większości zamieszkały,
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: brak widocznych spękań ścian, nowe pokrycie dachu ceramiczną dachówką karpiówką.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk zawilgocony, spękany i odspojony, brak detalu.
- Stan zachowania stolarki okiennej: relikty oryginalnej stolarki zachowane w ścianie szczytowej wsch. (okna dwuskrzydłowe, trójpoziome), pozostała stolarka wtórna, drewniana i pcv, o różnych podziałach; drzwi zewnętrznych: współczesne, stalowe, z okleiną drewnopodobną.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu,
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 90-92-94

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny na rzucie wydłużonego prostokąta, murowany z cegły, dwupiętrowy z użytkowym i częściowo mieszkalnym poddaszem w części środkowej (nr 92, o formie pozornego

ryzalitu). Wolnostojący w północnej pierzei ul. 1 Maja. Budynek o symetrycznej 16-osiowej elewacji: centralny pozorny ryzalit 4-osiowy, skrzydła boczne 6-osiowe. Datowany na czas II Wojny Burskiej (1899-1902), skąd ma pochodzić jego niemiecka nazwa: *Transvaal-Haus*.

Budynek składa się z trzech klatek schodowych, każda w innym stanie zachowania. Klatki schodowe nr 90 i 94 znajdują się w szczytowych ryzalitach (tam również na półpiętrach toalety). Z piwnic tych klatek schodowych istnieją wyjścia do podwórza. Klatka nr 92 dostępna jest od strony ulicy oraz tylnym wejściem od podwórza. Rozwiązania schodów: do piwnic kamienne, wyżej stalowe, z ażurowymi podstopnicami i drewnianymi stopniami, ze stalowymi barierami, są analogiczne we wszystkich klatkach. Posadzki z układanych w szachownicę płytek ceramicznych.

Budynek nakrywa dach dwuspadowy kryty papą, z kalenicą poprzeczną nad pozornym ryzalitem. Budynek nie przekształcony, zachowała się prosta dekoracja architektoniczna: naroża, kostkowe gzymsy międzykondygnacyjne i łuki odcinkowe nadokienne opracowane w cegle klinkierowej, pozostałe powierzchnie tynkowane. W szczytach dekoracja snycerska i sterczyny.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Ogólny stan budynku dobry (jednolity stan zachowania elewacji jest różny od stanu zachowania każdej z trzech klatek schodowych).
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: dobry, brak widocznych spękań.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: stan wyprawy tynkarskiej średni (łuszczący się tynk); stosunkowo dobry stan elementów opracowanych w cegle (gzymsy, narożne lizeny, łuki nadokienne i naddrzwiowe, schodkowane szczyty).
- Stan zachowania stolarki okiennej: oryginalna stolarka okienna zachowana częściowo, kilka egzemplarzy okien: a) w klatce schodowej nr 94 od strony ulicy, b) w klatce schodowej nr 92 od podwórza; okna wtórne reprezentują różne podziały, sposoby otwierania i kolorystykę (białe i brązowe), i nie są zamknięte odcinkowo. Stan zachowania drzwi zewnętrznych od ulicy: pierwotne zachowane jedynie w klatce nr 92 (dwuskrzydłowe, drewniane, ramowo-płycinowe, przeszklone z ozdobną kratą; tu ponadto w korytarzu wiatrołap: wahliwe trójskrzydłowe częściowo przeszklone drzwi ramowo-płycinowe); w klatkach 90 i 94 drzwi wejściowe współczesne metalowe. Ponadto zachowane oryginalne drzwi od podwórza w klatce 94 (drewniane jednoskrzydłowe, opierane deskami poziomo). We wnętrzach zachowane przykłady oryginalnej stolarki drzwiowej.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, oryginalna stolarka.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).
- Zachować dekorację snycerską szczytów i sterczyny, w razie potrzeby odtworzyć brakujące elementy.
- Zachować oryginalny wystrój klatek schodowych.

ul. 1 Maja 95

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, ok. 1905. Elewacje frontowa i szczytowa (zachodnia) licowane żółtym i czerwonym klinkierem, z elementami horyzontalnymi zielonymi (parapety podokienne, gzymsy); elewacja tylna tynkowana na gładko, po termomodernizacji. Kamienica dwupiętrowa z mieszkalnym poddaszem (tu w osiach facjaty). Dom usytuowany w ciągu pd. zabudowy ul. 1 Maja. Elewacja 10-osiowa, z dwoma dwuosiowymi podwyższonymi ryzalitami zwieńczonymi wolutowymi szczytami: jeden umieszczony centralnie, drugi w narożniku zach. (wyższy, zdobiony gazonami). Przyziemie kamienicy zajmowane przez sklepy. Dach płaski, kryty papą, od ulicy połacie skośne pokryte ceramiczną dachówką karpiówką. W nich lukarny na przedłużeniu osi.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- stan ogólny: dobry, budynek po remoncie, z wymienionym pokryciem dachu,
- stan zachowania rzutu i bryły: dobry,
- stan zachowania elewacji: dobry, po remoncie,
- detal architektoniczny (gzymsy, lizeny, szczyty) zachowany w stanie dobrym,
- stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: w większości wtórna, z pcv, o różnych profilach i podziałach,

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu,
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 97

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Budynek administracyjny (w wykazie konserwatorskim: dom mieszkalny), murowany z cegły, licowany jednobarwnym klinkierem, dziedziniec wewnętrzny tynkowany. Wzniesiony w końcu XIX w., rozbudowany na pocz. XX w. (podwyższony o jedną kondygnację, nakrytą dwuspadowym dachem, narożnik otrzymał trójkątne szczyty zwieńczone uskokowo, nad wejściem pojawił się wydatny okap). Budynek wolnostojący, usytuowany w narożniku południowej pierzei ul. 1 Maja i ul. św. Józefa. Wzniesiony na planie zbliżonym do kwadratu, z wewnętrznym dziedzińcem otwartym w elewacji zachodniej. Budynek zachował oryginalny wystrój elewacji (opracowane w cegle klinkierowej: obramienia okien, gzymsy, lizeny, wnęki) oraz stolarkę. Dach płaski, kryty papą, od ulicy połacie skośne pokryte ceramiczną dachówką karpiówką. Wjazd na teren dziedzińca jest dostępny od strony pd. poprzez dwuskrzydłowe wrota stalowe i furtkę.

Wzniesiony jako budynek gwarectwa *Glückhilm-Friedenshofnung*, po 1945 r. był siedzibą Technikum Ekonomicznego. Obecnie budynek nieużytkowany i opuszczony.

Stanowi istotny element urbanistyczny zarówno ul. 1 Maja, jak i św. Józefa.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Ogólny stan zachowania: dobry.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: dobry.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: dobry.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: poza ubytkami szyb stolarka zachowana, nadająca się do renowacji.
- Stan zachowania ogrodzenia: mur i wrota od strony pd. w stanie dobrym, niski płot otaczający przedogródek: stan dobry.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, stolarka.
- Uwagi szczegółowe do obiektu: wymagane zagospodarowanie budynku i remont; uporządkowanie ogródka frontowego,
- W miarę możliwości zachować oryginalną stolarkę; w przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów). Istotne, by zachować kratę drzwi z *kupłą* jako świadectwem lokalnej górniczej tożsamości.

ul. 1 Maja 99

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, datowanie: XIX/XX w., wolnostojący, usytuowany w ciągu zabudowy południowej pierzei ul. 1 Maja, pierwotnie poprzedzony ogrodem. Wzniesiony na planie prostokąta, murowany z cegły na fundamencie z bloków kamiennych. Jednopiętrowy z mieszkalnym poddaszem, w ryzalicie środkowym (poprzedzonym tarasem) dwupiętrowy. Elewacja frontowa symetryczna, siedmioosiowa, z trójosiowym ryzalitem. Okna prostokątne, w ryzalicie zamknięte odcinkowo. Dach dwuspadowy, nad ryzalitem poprzeczny, kryty bitumiczną imitacją dachówki karpiówki. Na bogate zdobienie elewacji składają się: boniowane przyziemie, lizeny zwieńczone kapitelami o motywach florystycznych i figuralnych, gzyms międzypiętrowy, kostkowy gzyms koronujący, obramienia okien. Podobnie opracowane są elewacje szczytowe. Elewacja tylna tynkowana na gładko. Główne wejście do budynku w ścianie szczytowej wschodniej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny średni, obiekt zamieszkały, z rozpoczętym i niedokończonym remontem (m.in. wprowadzono izolację pionową).
- Stan zachowania rzutu i bryły: dostateczny, zniszczony taras przed wejściem, od podwórza czytelny zarys dawnego wiatrołapu
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych śladów uszkodzenia (budynek nie wykazuje spękań charakterystycznych dla szkód górniczych, nie jest spięty ściągami stalowymi), pokrycie dachu wtórne – bitumiczna imitacja dachówki, schody zewnętrzne i taras zniszczone,
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk i detal architektoniczny są zachowane fragmentarycznie i wymagają remontu konserwatorskiego,
- Stan zachowania stolarki okiennej: wtórna, wzorowana na oryginalnej, drzwi zewnętrznych: wtórne, o formie nieakceptowalnej, część okien w elewacji bocznej zamurowana.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma dachu, elementy wykończenia i detalu, stolarka. Do korekty sposób pokrycia dachu – należy zastosować ceramiczną dachówkę.
- Uwagi szczegółowe do obiektu: wymagane dokończenie remontu budynku: remont elewacji, uzupełnienie tynków i przywrócenie oryginalnego wystroju; ujednolicenie kolorystyki elewacji budynku, uporządkowanie posesji.
- Wskazane przywrócenie reprezentacyjnej formy wejścia: wymiana stolarki drzwiowej, odtworzenie tarasu i rewaloryzacja ogrodu frontowego, niedopuszczalne jest wykorzystanie go jako parking.

ul. 1 Maja 103-105-107

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Zespół szkół (podstawowa nr 17 i gimnazjum nr 4). Dwa budynki murowane z cegły na pocz. XX w., rozbudowane w latach 90. XX w. Usytuowane w zabudowie luźnej południowej pierzei ul. 1 Maja. Połączone gmachy składają się z dwóch skrzydeł i łącznika. Do kompleksu należy też sala gimnastyczna w głębi działki, stylistycznie kojarząca się z budynkiem przemysłowym.

Pierwotnie szkołę stanowiły dwa oddzielne budynki, ustawione względem siebie prostopadle. Na pocz. lat 90. XX w. przeprowadzono remont i rozbudowę szkoły: oba budynki podwyższono o jedną kondygnację i skomunikowano łącznikiem. Prace te zostały przeprowadzone z poszanowaniem historycznej substancji: dostawione kondygnacje kontynuują osie okienne i pierwotne formy dachów (kąt nachylenia, wysunięte okapy), jednocześnie uczyniono ingerencję odmiennym kolorem elewacji, co zostało usunięte podczas ostatniego remontu elewacji w 2015 r.

Oba budynki są trzypiętrowe, z gzymsami międzykondygnacyjnymi i otworami okiennymi zamkniętymi łukiem odcinkowym. Nakrywają je dachy dwuspadowe o małym kącie nachylenia połąci, kryte papą.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: dobry, budynek spięty ściągamami stalowymi (szkody górnicze).
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry, budynek podwyższony o jedną kondygnację w latach 90. XX w..
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: dobry,
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: dobry – gzymsy i opaski okienne.
- Stan zachowania stolarki okiennej: wtórna, naśladowująca pierwotne podziały, w stanie dobrym; drzwi zewnętrznych: pod nr 105 zachowane oryginalne drzwi drewniane, ramowo-płycinowe, z nadświetlem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, stolarka drzwiowa.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).
- Utrzymać zieleń od strony ul. 1 Maja.

ul. 1 Maja 106

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, ok. 1910 r., usytuowany w zabudowie północnej pierzei ul. 1 Maja, na ukośnej działce zamkniętej od pn. początkowym przebiegu ul. Puszkina. Rzut budynku jest nieregularny. W elewacji frontowej kamienicy można wyróżnić dwie części: a) dwupiętrową, 5-osiową, z użytkowym poddaszem, b) trzypiętrową w formie pseudoryzalitu, po stronie wschodniej. Dach płaski, kryty papą, od strony ulicy z ukośną połącią krytą dachówką. Pierwotnie w połąci tej występowały dwie facjaty, które podczas remontu dachu zostały usunięte. W przyziemiu, od strony ul. 1 Maja znajdują się 3 lokale usługowe/sklepy, z których każdy ma odmiennie wykończony fragment elewacji. Budynek spięty jest ściągamami stalowymi (szkody górnicze). Oryginalna stolarka nie zachowała się. Niewielkie podwórko od strony ul. Puszkina wydzielone jest żelbetowym ogrodzeniem.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny średni.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne spięte ściągamami stalowymi, bez widocznych spękań, pokryte tynkiem typu baranek.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: zachowane tynkowe obramienia okien i gzymsy.
- Stan zachowania stolarki okiennej: wtórna, o różnych podziałach; drzwi zewnętrznych: wtórne, stalowe.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu.
- Uwagi szczegółowe do obiektu: wskazana rekompozycja przyziemia od strony ul. 1 maja, usunięcie kafli, ujednoczenie witryn; rewaloryzacji wymaga niewielkie podwórko od strony ul. Puszkina, wydzielone żelbetowym ogrodzeniem, jak i samo ogrodzenie.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 108

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, pocz. XX w., usytuowany w zwartej zabudowie pn. pierzei ul. 1 Maja, na działce wytyczonej przebiegiem ulic 1 Maja i Puszkina. Wzniesiony na rzucie zbliżonym do kwadratu, posadowiony na wysokim cokole mieszczącym piwnice. Dwupiętrowy z użytkowym poddaszem. W elewacji frontowej 4-osiowy. Dach płaski, o niewielkim kącie nachylenia połąci, kryty papą. Na skromny wystrój elewacji składają się: bonia w poziomie parteru, gzymsy międzykondygnacyjne, opaski okienne. Wejście znajduje się od strony ul. Puszkina, poprzedzone jest 6-stopniowymi schodami kamiennymi (granit), z murowaną z cegły balustradą pełną, tynkowaną. Klatka schodowa drewniana, współczesna, formą nawiązująca do rozwiązań historycznych.

Pierwotnie parter budynku zajmowała restauracja z wejściem od pn., w skrajnej osi zach.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny średni.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany pokryte tynkiem typu baranek, boniowanie parteru zawilgocone i miejscami odspojone, schody wejściowe od podwórza: stopnie kamienne – stan dobry, balustrady murowane z cegieł – spękane, zniszczone.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: a) od strony ul. 1 Maja: zachowane tynkowe obramienia okien i gzymsy, b) od strony ul. Puszkina: jednolity tynk typu baranek, brudny, z zaciekami.
- Stan zachowania stolarki okiennej: wtórna, o różnych podziałach, drewniana i z pcv; drzwi zewnętrznych: stalowe, jednoskrzydłowe, z nadświetlem, współczesne.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu: gzymsy i boniowanie.
- Wymagana renowacja fasady.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów),
- Wskazany remont schodów (głównie murowanych balustrad) przed wejściem od strony podwórza (od strony ul. Puszkina).
- Wskazana rewaloryzacja skweru od strony ul. Puszkina.

ul. 1 Maja 112

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Pierwotnie *Gasthof zur Friedenshoffnung*. Po 1945 r. budynek pełnił różne funkcje: stołówka Zasadniczej Szkoły Górniczej kopalni Victoria, Klub NOT kopalni Victoria, NSZZ „Solidarność”, Powiatowy Ośrodek Dokumentacji Geodezji i Kartografii, Fundacja Edukacji Europejskiej. Od 2016 r. mieści się tu Zakład Aktywności Zawodowej Victoria.

Budynek murowany z cegły, 2. poł. XIX w., na pocz. XX w. nieznacznie przebudowany (w części wsch. podwyższony). Wolnostojący w zabudowie północnej pierzei ul. 1 Maja. Dwuczęściowy: a) symetryczny 6-osiowy, z centralnym pseudoryzalitem, dwupiętrowy z użytkowym poddaszem, przykryty dachem płaskim krytym papą, z połączeniami pn. i wsch. krytymi ceramiczną dachówką karpiówką, w których znajdują się facjaty i zwieńczenie pseudoryzalitu; b) 3-osiowy, z wysoką dwukondygnacyjną salą, przykryty dachem płaskim krytym papą.

Budynek po remoncie w 2016 r. Elewacja części wschodniej pozbawiona oryginalnego wystroju architektonicznego (został usunięty podczas dawniejszych prac remontowych), elewacja części zachodniej z pilastrami i trójkątnym naczółkiem oraz wysokimi na dwie kondygnacje oknami. Elewacja tylna, od strony ul. Puszkina, całkowicie pozbawiona detalu, tynkowana na gładko, ze współczesną stolarką bezpodziałową.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny budynku: dobry, po niedawnym remoncie.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: dobry, brak widocznych uszkodzeń.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: w części wsch. niezachowany, w części zach. dobry,
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: współczesne, z pcv.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu.

ul. 1 Maja 121

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., ok. 1890 r., w stylu uproszczonego neoklasycyzmu. Wolnostojący, usytuowany w zabudowie luźnej po południowej stronie ul. 1 Maja. Piętrowy z mieszkalnym poddaszem i strychem. Posadowiony na kamiennym cokole, mieszczącym piwnice. Na rzucie prostokąta, sześciosiowy, z dachem dwuspadowym krytym ceramiczną dachówką karpiówką. Na detal architektoniczny składają się: boniowane przyziemie i narożniki, gzymsy międzykondygnacyjne i nadokienne, obramienia okien. Część okien w elewacjach szczytowych ślepa. Wejście do klatki schodowej w ścianie szczytowej wsch., ujęte w kamienny portal i poprzedzona schodami o czterech kamiennych stopniach, z jednostronną stalową nitowaną barierką. Przed wejściem do apteki (przyziemie tradycyjnie użytkowane jest jako apteka) w elewacji frontowej od strony ulicy - schody kamienne dwubiegowe wzdłuż elewacji, ze stalową barierką, częściowo złożoną z elementów historycznych.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny dobry, dom po niedawnym remoncie.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: dobry, schody zewnętrzne: od ulicy - stan dobry, przed ścianą szczytową – wymagające naprawy.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: dobry.
- Stan zachowania stolarki okiennej: oryginalna - ze słupkiem i ślemieniem, dwuskrzydłowa, czteropoziomowa - zachowana jedynie w ścianie szczytowej wsch., pozostała wtórna, zarówno drewniana, jak i z pcv, o różnych podziałach i bezpodziałowa; stolarki drzwiowej: współczesna stalowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, relikty oryginalnej stolarki.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 123

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., ok. 1860 r., w stylu uproszczonego neoklasycyzmu. Wolnostojący, usytuowany w zabudowie luźnej po południowej stronie ul. 1 Maja. Piętrowy z mieszkalnym poddaszem i strychem. Wzniesiony na rzucie prostokąta, na cokole mieszczącym piwnice, z dachem dwuspadowym krytym ceramiczną dachówką karpiówką. W elewacji frontowej sześćoosiowy, z centralnym dwuosiowym pseudoryzalitem. Na detal składają się: boniowane przyziemie i narożniki, gzymsy międzykondygnacyjne i nadokienne, opaski okienne, naczółki wsparte na konsolach. Elewacja tylna tynkowana na gładko. W niej wejście.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny dobry. Dom po niedawnym remoncie.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: dobry, brak widocznych spękań i wzmocnień.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: dobry.
- Stan zachowania stolarki okiennej: oryginalna - ze ślemieniem, dwuskrzydłowa, zachowana w ścianie szczytowej wsch. i w dwóch osiach parteru elewacji frontowej, pozostała wtórna, z pcv, o różnych podziałach i bezpodziałowa; stolarki drzwiowej: współczesna stalowa.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, relikty oryginalnej stolarki.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 130

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, ok. 1860 r. Wolnostojący, stanowi relikw luźnej zabudowy między północną stroną ul. 1 Maja a ul. Puszkina. Piętrowy z użytkowym poddaszem i strychem. Na rzucie prostokąta, z dachem dwuspadowym krytym dachówką ceramiczną, pierwotnie karpiówką, obecnie marsylką. Sześćoosiowy, z ramowym podziałem elewacji pilastrami. We fragmencie przyziemia sklep, pozostała część parteru nieużytkowana. Wejście do mieszkań od podwórza. Spięty ściągamami stalowymi ze względu na szkody górnicze.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: średni,
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry,
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: dobry,
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: dobry
- Stan zachowania stolarki okiennej: w większości wtórna z pcv, częściowo wzorowana na oryginalnej, część okien w przyziemiu zaślepiąca płytami osb; drzwiowej zewnętrznej – wtórna.

Zalecenia konserwatorskie:

- do zachowania struktury budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu,
- podwórze budynku wymaga zaaranżowania miejsc postojowych i zieleni,
- do ewentualnego odtworzenia przedogródek wraz z ogrodzeniem (wg archiwalnej ikonografii),
- w przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 136

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, 1827 r. Wolnostojący, po północnej stronie ul. 1 Maja. Piętrowy z mieszkalnym poddaszem i strychem, wzniesiony na rzucie prostokąta. Dach dwuspadowy z naczółkiem, kryty ceramiczną dachówką karpiówką. Elewacja frontowa symetryczna, pięcioosiowa, z wejściem w osi centralnej ujętej w pseudoryzalit, poprzedzonym schodami ze stalową barierą. Nad drzwiami kartusz z datą *MDLLLXXVII*, interpretowaną jako czas powstania budynku. W przyziemiu przez lata funkcjonował sklep. Wejście do mieszkań od podwórza. Budynek spięty ściągamami stalowymi ze względu na szkody górnicze. Tynkowany na gładko.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: zły, budynek opuszczony.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: zły, zawilgocone przyziemie, część cegieł zerodowana.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: elewacje tynkowane na gładko, pozbawione detalu, zachował się jedynie kartusz z datą; przed budynkiem zachowały się oryginalne kamienne schody zewnętrzne z kutą stalową barierą (niwelacja placu przed budynkiem zasłoniła początkowy bieg schodów i dolny fragment bariery).
- Stan zachowania stolarki okiennej: w większości wtórna, z drewna i pcv, o różnych podziałach, dwuskrzydłowa stolarka drzwiowa od strony ulicy wzmocniona nabitą płytą, nierozpoznana, być może historyczna.

Zalecenia konserwatorskie:

- dom wymaga remontu konserwatorskiego, odtworzenia elewacji i przywrócenia stolarki okiennej i drzwiowej o historycznych podziałach i profilach.
- do zachowania schody i ich bariery oraz ukształtowanie terenu przed budynkiem

ul. 1 Maja 138

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, 1910 r., remontowany w l. 80. XX w., murowany z cegły, górne części szczytów w drewnianej konstrukcji szkieletowej. Wolnostojący, usytuowany w zabudowie luźnej w północnej pierzei ul. 1 Maja, na rzucie prostokąta, dwupiętrowy z mieszkalnym pod-

daszem i strychem. Elewacja frontowa ośmioosiowa, rytm elewacji wzbogacają dwa wykusze: owalny w ciągu 1. i 2. piętra oraz trójboczny w ciągu parteru i 1. piętra, będący podstawą balkonu na 2. piętrze (jego transparentna balustrada została zastąpiona murowaną). Budynek obecnie z uproszczonym detalem (relikty w partiach podokiennych), ponadto boniowane przyziemie i szkieletowe szczyty. Od podwórza balkony. Oryginalna stolarka zachowana tylko w szkieletowej części poddasza. Wysoki dach dwuspadowy z dwuspadową połącią poprzeczną w osi budynku od strony ulicy, pierwotnie kryty ceramiczną dachówką karpiówką, obecnie blachodachówką imitującą dachówkę esówkę. Budynek spięty ściągamami stalowymi ze względu na szkody górnicze.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: dobry.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: dobry.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: dobry, choć po dawniejszym remoncie reprezentuje formy uproszczone w stosunku do pozostałych.
- Stan zachowania stolarki okiennej: stolarka okienna w większości wtórna, niejednolita, zróżnicowana pod względem kolorystyki i podziałów; drzwi zewnętrznych frontowych i tylnych: współczesne, stalowe, dwuskrzydłowe, od ulicy z nadświetlem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, stolarka.
- Uwagi szczegółowe do obiektu: w przypadku remontu elewacji proponowane przywrócenie detali oryginalnego wystroju.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 140

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dawny kościół ewangelicki im. Marcina Lutera (*Evangelische Luther-Kirche*), wzniesiony w latach 1913-1914, proj. arch. Otto Roge. Murowany z cegły, tynkowany. Ustawiony prostopadle do ulicy, nieorientowany (prezbiterium skierowane na pn.-zach.), halowy, pierwotnie z wieżą od pd.-wsch. i podcieniem wejściowym, nakryty dachem dwuspadowym krytym ceramiczną dachówką karpiówką. Użytkowany jako świątynia do 1962 r. Następnie przebudowany w 1969 r. (obniżono wieżę do wysokości kalenicy dachu) na magazyn RSW *Prasa-Książka-Ruch* (później *RUCH S.A.*). Obecnie nieużytkowany, ulega degradacji.

Organy z tego kościoła (wykonane przez firmę „Schlag und Söhne” ze Świdnicy w 1917 r.) translokowano do ewangelickiego kościoła parafialnego Św. Trójcy w Szczecinie, na ul. Energetyków 8. W 1999 r. organy zostały tam odrestaurowane przez stowarzyszenie *VEESO*. Przed kościołem istniał zakomponowany skwer z podjazdem, zlikwidowany po 1945 r. podczas przebudowy i poszerzania ul. 1 Maja. Obok kościoła kaplica, przebudowana na kotłownię, obecnie w stanie ruiny.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: zły, obiekt nieużytkowany, zagrożony.
- Stan zachowania rzutu i bryły: bryła po 1962 r. przebudowana - obniżono wieżę.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne: zawilgocone (zalewane wodami opadowymi), z miejscami odspojonym tynkiem i łuszczącą się farbą, konstrukcja i pokrycie dachu: widoczne uszkodzenia pokrycia.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: wtórna, zdewastowana.
- Skwer przed kościołem zlikwidowany (poszerzono ulicę).
- Teren zielony wokół kościoła zaniedbany.

Zalecenia konserwatorskie:

- Obiektowi należy nadać nowy program użytkowy.
- Wymagane zagospodarowanie budynku, osuszenie budynku, uzupełnienie tynków i remont elewacji.
- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, stolarka; docelowo warto rozważyć rekonstrukcję wieży.
- Konieczna rewaloryzacja terenu wokół kościoła i kaplicy.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 maja obok nr 140, dawny cmentarz ewangelicki

Cmentarz w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dawny cmentarz ewangelicki, założony po 1886 r. (na mapie z tego roku nie jest oznaczony), zlikwidowany po 1945 r. Obecnie pozbawiony nagrobków, zaniedbany. Zajmuje pow. ok. 1,4 ha. Teren ma znaczenie jako element historii lokalnej i struktury urbanistycznej miasta. Teren cmentarza znajduje się w granicach wpisu do rejestru zabytków *Sobięcin – historyczny układ urbanistyczny*, dec. 715/696/Wł z 31.05.1978.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Zachowany drzewostan kształtowany: trzy aleje w układzie zbliżonym do litery *H*.

Zalecenia konserwatorskie:

- nie dopuścić do zabudowy obszaru,
- zagospodarować zieleni,
- ewentualne relikty płyt nagrobnych, które znalazłyby się podczas prac porządkowych, wyeksponować w formie lapidarium,
- można nadać rekreacyjną funkcję parku,
- ustawić tablicę informacyjną.

ul. 1 Maja 140A

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dawna plebania ewangelicka, ob. dom mieszkalny. Budynek murowany z cegły ok. 1925-1930 r. Wchodzi (wraz z kościołem i cmentarzem) w skład kompleksu sobięcińskiej gminy ewangelickiej. Budynek cofnięty względem linii zabudowy ul. 1 Maja, usytuowany pomiędzy byłym kościołem ewangelickim i dawnym cmentarzem ewangelickim. Wzniesiony na planie prostokąta, piętrowy, z użytkowym poddaszem. Budynek pięcioosiowy z niesymetrycznie

umieszczoną klatką schodową, doświetlaną oknami w wykuszu. Przykryty dachem czterospadowym, krytym ceramiczną dachówką karpiówką; końcówki połaci z przypustnicą, tworzącą okap, pod którym gzyms. W połaciach kalenicowych symetrycznie umieszczone trzy lukarny, ponadto w każdej połaci trójkatne świetlikami. Nisze okienne wyprofilowane, w jednej z osi okna typu angielskiego. Pozostałe okna dwu- i trójskrzydłowe. Zachowane oryginalne drewniane drzwi wejściowe o stylistyce art-deco, z pionową płyciną szklaną. Drzwi ujęte w geometryczny portal ze sztucznego kamienia, obrabiany kamieniarsko. Przed wejściem żelbetowy dach na dwóch słupach. Od strony podwórza półokrągły wykusz i schody do ogrodu.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: dobry.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne bez widocznych spękań i ubytków tynku, bez zawilgoceń. Klinkierowy cokół w stanie dobrym, tynk gruboziarnisty w stanie dobrym. Konstrukcja dachu nie znana, pokrycie w stanie dobrym.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk gruboziarnisty bez widocznych ubytków.
- Stan zachowania stolarki okiennej: częściowo zachowane podwójne okna skrzynkowe i okna typu angielskiego, pozostała część stolarki wtórna; drzwi zewnętrzne od ulicy oryginalne, o stylistyce art-deco.
- Stan zachowania ogrodzenia: współczesne, z siatki.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, oryginalna stolarka.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 143

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany, z poł. XIX w., klasycystyczny. Wolnostojący, w pd. pierzei ul. 1 Maja, cofnięty względem osi zabudowy i poprzedzony placem (obecnie skwer i parking). Przylega do wzniesienia, na którym urządzony jest park miejski im. Tadeusza Kościuszki. Obecnie użytkowany jako budynek administracyjny przez *Tauron Ekoenergia Sp. z o.o. Zespół elektrowni wodnych Wałbrzych*.

Budynek na rzucie wydłużonego prostokąta, piętrowy, z użytkowym poddaszem. Elewacja frontowa symetryczna 9-osiowa. Trzy osie środkowe ujęte w pozorny ryzalit zaakcentowany lizenami. Na wystrój elewacji składają się ponadto: gzymsy międzykondygnacyjne oraz gzyms koronujący ciągnięty oraz kostkowy. Elewacje pokrywa tynk typu „baranek”. Dach dwuspadowy z naczółkami, kryty blachą, z facjatami w połaci pn. Wejście w osi środkowej, poprzedzone schodami (niegdyś z tarasem) z barierką. Stolarka okienna i drzwiowa wtórna.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: dobry,
- Stan zachowania rzutu i bryły: : dobry,

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: dobry
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk wtórny typu baranek,
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: wtórne.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu,
- Uwagi szczegółowe do obiektu, przykłady: wskazany remont elewacji (wymiana tynku), wskazana rewaloryzacja kompozycji placu przed budynkiem (chodnik, zieleń, przystanek autobusowy, miejsca parkingowe).
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 145

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, 1910 r., murowany z cegły, w stylu zgeometryzowanej secesji. usytuowany w luźnej zabudowie południowej pierzei ul. 1 Maja, przy skrzyżowaniu z ul. Henryka Jordana. Budynek wzniesiony na rzucie zbliżonym do prostokąta, z ryzalitem klatki schodowej i toalet od strony podwórza. Elewacja frontowa symetryczna, 7-osiowa. Budynek dwupiętrowy z mieszkalnym poddaszem (trzy piętrowy w pozornym ryzalicie trzech osi środkowych). Pozorny ryzalit zwieńczony wolutowym szczytem zakończonym sterczynami, pomiędzy którymi wkomponowano stalową barierę. Ściany boczne ślepe, pozbawione wystroju (w ścianie zach. wtórnie przeprute okno). Brama przelotowa w elewacji frontowej, zamykana współczesną kratą. Klatka schodowa w trakcie tylnym, z wejściem od strony podwórza. Dach dwuspadowy o różnych kątach nachylenia połaci: od ulicy stromy kryty ceramiczną dachówką karpówką, od podwórza kryty papą. Na detal architektoniczny składają się: lizeny pseudoryzalitu, gzymsy międzykondygnacyjne, obramienia okien, gzyms kostkowy oraz okulus w szczycie.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: dobry, budynek po niedawnym remoncie.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne w stanie dobrym, po remoncie; budynek spięty ściągamii stalowymi (szkody górnicze).
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: dobry.
- Stan zachowania stolarki okiennej: dwuskrzydłowe ze stałym ślemieniem – zachowane na 2. piętrze, pozostałe okna wtórne, z różnymi podziałami; w przyziemiu lokale usługowe z witrynami współczesnymi; drzwi zewnętrznych: współczesne.

Zalecenia konserwatorskie:

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów),
- Otoczenie budynku wymaga prac porządkowych: utwardzenia dojścia do budynku od strony podwórza, wydzielenia miejsc parkingowych, zakomponowania zieleni.

ul. 1 Maja 146

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, z pocztą w przyziemiu. Murowany z cegły w końcu XIX w. w stylu historyzmu. Wystrój wiatrołapu z końca 1. dekady XX w. Wolnostojący, usytuowany w zabudowie luźnej po północnej stronie ul. 1 maja. W jego otoczeniu okazałe drzewa.

Budynek piętrowy z mieszkalno-użytkowym poddaszem, posadowiony na wysokim cokole mieszczącym piwnice. Elewacja frontowa symetryczna, siedmioosiowa, podziały ramowe elewacji utworzone przez gzymsy międzykondygnacyjne, boniowane narożniki i lizeny. Wejście w osi środkowej poprzedzone schodami. Nad oknami pierwszego piętra naczółki segmentowe (parami w osiach skrajnych) i trójkątne (w trzech osiach centralnych). Część okien w elewacjach bocznych ślepa, z iluzjonistycznymi roletami opracowanymi w tynku. Od podwórza elewacja tynkowana na gładko. Dach dwuspadowy o niewielkim kącie nachylenia połaci, kryty papą.

W budynku na parterze mieści się urząd pocztowy *Wałbrzych 7*, który funkcjonuje tu od 1945 r. Wejście na pocztę poprzedzone jest oryginalnymi drewnianymi drzwiami dwuskrzydłowymi, ramowo-płycinowymi, o dekoracji architektonicznej. Za nimi znajduje się wiatrołap, poprzedzony klatką schodową o ścianach wyłożonych okładziną ceramiczną (kolorystyka kafli bordowa i zielona), Drzwi wiatrołapu drewniane, wahliwe, ramowo-płycinowe, przeszklone, o mosiężnych giętych klamkach. Posadzka w przedsionku wielobarwna, kafle barwione w masie. Aranżacja wnętrza urzędu pocztowego współczesna.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: dobry,
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry,
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne: dobry, konstrukcja i pokrycie dachu: dobry, schody zewnętrzne: dobry,
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk, detal architektoniczny i dekoracje plastyczne: ogólnie dobry, miejscami niewielkie ubytki.
- Stan zachowania stolarki okiennej: różna chronologicznie ale jednolita wizualnie podziałami; drzwi zewnętrznych: oryginalne, dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe z detalem architektonicznym i nadświetlem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, stolarka. Szczególnej troski wymaga wiatrołap w wejściu na pocztę (drzwi, posadzka, okładzina ścian).
- Wskazany remont elewacji.
- Wskazane uporządkowanie posesji, wskazana rewaloryzacja kompozycji ogrodowej, utwardzenie drogi dojazdowej i miejsc parkingowych, troska o pomnikowe drzewa – zieleń wysoka do zachowania.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 148

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły w końcu XIX w. Wolnostojący, usytuowany w zabudowie luźnej po północnej stronie ul. 1 Maja. Cofnięty względem linii sąsiedniej zabudowy i poprzedzony ogródkiem frontowym z kilkoma okazałymi drzewami, przez który prowadzi chodnik. Teren ten jest nieznacznie wyniesiony ponad poziom ulicy i oddzielony od niej ogrodzeniem z rur stalowych (zachowanym fragmentarycznie) i żywopłotem.

Budynek piętrowy z mieszkalnym poddaszem, posadowiony na cokole mieszczącym piwnice. Elewacja frontowa symetryczna, sześciosiowa, z centralnym dwuosiowym pseudoryzalitem, w którym na poziomie 1. piętra pilastry. Tynk najprawdopodobniej wtórny, typu „baranek”. Zachowane opaski okienne i gzymsy międzykondygnacyjne. Wejście do budynku w elewacji zachodniej, ze współczesnym wiatrolapem. Okna prostokątne, w pseudoryzalicie na poziomie 1. piętra zamknięte odcinkowo. Dach dwuspadowy o niewielkim kącie nachylenia połaci, kryty papą.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: średni.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne: dobry (ale spięte ściągami stalowymi), konstrukcja i pokrycie dachu: dobry.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk (najprawdopodobniej wtórny, typu „baranek”) zawilgocony w przyziemiu, detal architektoniczny i dekoracje plastyczne: ogólnie dobry, miejscami niewielkie ubytki.
- Stan zachowania stolarki okiennej: wtórna, różniąca się między sobą podziałami, drzwi zewnętrzne: wtórne, współczesne.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu (głównie w ryzalicie).
- Wskazany remont i osuszenie elewacji.
- Wskazana rewaloryzacja ogródka frontowego, zieleń wysoka do zachowania.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 150

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny (kamienica), mur., XIX/XX w. Wolnostojący, usytuowany w zabudowie luźnej po północnej stronie ul. 1 maja. Budynek trzypiętrowy z użytkowy poddaszem, posadowiony na cokole niwelującym nachylenie terenu, mieszczącym piwnice. Elewacja frontowa asymetryczna, dziesięciosiowa; pary osi skrajnych nieznacznie wysunięte ponad lico elewacji, przy czym fragment zachodni wyższy (zamiast użytkowego poddasza posiada piętro mieszkalne). Tynk najprawdopodobniej wtórny, poza gzymsami podokiennymi brak innych elementów ozdobnych. W przyziemiu lokale usługowe (obecnie nieużytkowane), wejście do nich po schodach ze stalową zdobną balustradą. Okna prostokątne, częściowo wtórne. Od podwórza elewacja tynkowana na gładko. Dach dwuspadowy o niewielkim kącie nachylenia

połaci, kryty papą, w wyższej części poprzeczny. Wejście do budynku od podwórza, klatka schodowa zniszczona: schody kamienne, zdobna stalowa balustrada.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: średni.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne: średni, konstrukcja i pokrycie dachu: dobry.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk z ubytkami.
- Stan zachowania stolarki okiennej: oryginalna zachowana w dwóch oknach na poziomie 1. piętra (dwuskrzydłowa ze stałym ślemieniem), pozostała wtórna, z drewna i pcv różniąca się między sobą podziałami; stolarki drzwiowej: w przyziemiu elewacji bocznej (od strony domu nr 152) zachowane oryginalne drzwi drewniane, dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe, ze szczątkowo zachowaną kratą z inicjałami *JB*, nieużywane.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła i forma, relikty oryginalnej stolarki, schody z barierą od ulicy.
- Wskazany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 152

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., XIX/XX w. Wolnostojący, usytuowany w zabudowie luźnej po północnej stronie ul. 1 maja. Budynek na rzucie prostokąta, piętrowy z mieszkalnym poddaszem i strychem, posadowiony na wysokim cokole murowanym z ciosów kamiennych, mieszczącym dawny sklep i piwnice. Elewacja frontowa symetryczna, sześciosiowa, z centralnym dwuosiowym pozornym ryzalitem, w którego szczycie okna zamknięte półkoliście; gzymsy międzykondygnacyjne i opaski okienne opracowane w tynku. Okna prostokątne, stolarka częściowo wtórna, niepowtarzająca pierwotnych podziałów. Wejście od podwórza, poprzedzone schodami (murowane, tynkowane, ze spawaną barierą). W przyziemiu elewacji frontowej dawny lokal usługowy (nieużytkowany).

Dach dwuspadowy, nad ryzalitem poprzeczny, kryty ceramiczną dachówką karpiówką, po niedawnym remoncie wraz z systemem odprowadzania wód deszczowych.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: dobry.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne: dobry, konstrukcja i pokrycie dachu: dobry (po niedawnym remoncie).
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk zawilgocony w przyziemiu, miejscowo odspojony,
- Stan zachowania stolarki okiennej: oryginalna zachowana w jednym egzemplarzu – w górnej kondygnacji klatki schodowej (ze słupkiem i ślemieniem, dwuskrzydłowa, czteropoziomowa), pozostała wtórna, drewniana i pcv, różniąca się między sobą podziałami; stolarki drzwiowej: a) drzwi wejściowe tylne: drewniane, ramowo-płycinowe,

z nadświetlem; b) drzwi przednie do lokalu usługowego: drewniane, dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe, z dekoracją architektoniczną i kratami na połaciach przeszklonych, przed drzwiami rozsuwana kuta nitowana krata, obok przeszklona witryna (zaślepiąca płytą).

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, stolarka i krata lokalu w przyziemiu.
- Wskazany remont elewacji, wprowadzenie izolacji, usunięcie wtórnego cokołu z imitacji klinkieru.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 153

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, z końca XIX w., w stylu historyzmu. Tworzy jeden gmach z analogicznym budynkiem nr 155. Obie kamienice połączone ścianami szczytowymi, usytuowane w luźnej zabudowie południowej pierzei ul. 1 Maja. Budynek wzniesiony na rzucie zbliżonym do kwadratu, z ryzalitem klatki schodowej od pd., przy której zlokalizowano pion toalet. Dom posadowiony na kamiennym cokole, niwelującym nachylenie terenu i mieszczącym piwnice, 3-piętrowy z mieszkalnym poddaszem. Elewacja frontowa 5-cio osiowa. Główne wejście w elewacji frontowej, w osi środkowej, zaakcentowanej odmiennie opracowanymi naczółkami okien. Na detal architektoniczny składają się: gzymsy międzykondygnacyjne, obramienia okien i naczółki na konsolach nad oknami w ścianie frontowej. Zachowane oryginalne drzwi wejściowe: drewniane, ramowo-płycinowe, dwuskrzydłowe, ze snycersko opracowanym detalem i zdobną kratą, poprzedzone kamiennymi schodami. Dach dwuspadowy o niewielkim kącie nachylenia połaci, kryty papą.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: średni.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne w przyziemiu zawilgocone, powyżej z odspojonym tynkiem; konstrukcja i pokrycie dachu w stanie dobrym, po remoncie.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk miejscami odspojony.
- Stan zachowania stolarki okiennej: oryginalne okna zachowane w jednym mieszkaniu (ze stałym ślemieniem i ozdobnie opracowanym przemykiem, dwuskrzydłowa, dwupoziomowa), oraz na klatce schodowej – tu w stanie złym; większość okien wtórna, z różnymi podziałami; drzwi zewnętrznych: oryginalne, do zachowania, wymagające renowacji.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, oryginalna stolarka okienna i drzwiowa.
- Uwagi szczegółowe do obiektu: wskazane osuszenie budynku, uzupełnienie tynków i remont elewacji z zachowaniem detalu architektonicznego.

- Konieczny remont klatki schodowej.
- Wymiany wymagają stopnie schodów od ul. 1 Maja,
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).
- Wskazane zagospodarowanie podwórza.

ul. 1 Maja 155

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, z końca XIX w., w stylu historyzmu. Tworzy jeden gmach z analogicznym budynkiem nr 153. Obie kamienice połączone ścianami szczytowymi, usytuowane w luźnej zabudowie południowej pierzei ul. 1 Maja. Wzniesiony na rzucie zbliżonym do kwadratu, usytuowany na cokole niwelującym nachylenie terenu. Elewacja frontowa 5-cio osiowa. Wejście w elewacji frontowej, w osi środkowej, którą zaakcentowano odmiennie opracowanymi naczółkami okien. Dach dwuspadowy o niewielkim kącie nachylenia połaci, kryty papą. Kamienica 3-piętrowa z użytkowym poddaszem. Klatka schodowa w trakcie tylnym, wzdłuż niej po obu stronach toalety. Na detal architektoniczny składają się: gzymsy międzykondygnacyjne, obramienia okien i naczółki na konsolach nad oknami w ścianie frontowej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: średni.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne w przyziemiu zawilgocone, powyżej z odspojonym tynkiem; konstrukcja i pokrycie dachu – stan dobry, po remoncie.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk miejscami odspojony.
- Stan zachowania stolarki okiennej: częściowo zachowana (ze stałym ślemieniem i ozdobnie opracowanym przemykiem, dwuskrzydłowa, dwupoziomowa) pozostała stolarka wtórna, o różnych podziałach; drzwi zewnętrznych: a) od ulicy oryginalne drewniane, ramowo-płycinowe, dwuskrzydłowe, ze snycersko opracowanym detalem i zdobną kratą; b) od podwórza oryginalne drewniane, ramowo-płycinowe, półtoraskrzydłowe.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, oryginalna stolarka okienna i drzwiowa.
- Uwagi szczegółowe do obiektu: wskazany remont elewacji, osuszenie budynku, uzupełnienie tynków.
- Wymagany remont klatki schodowej.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).
- Renowacji wymagają drzwi zewnętrzne (zarówno frontowe, jak i od podwórza).
- Wskazane zagospodarowanie podwórza.

ul. 1 Maja 156

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny (kamienica), mur., koniec XIX w., w stylu historyzmu. Wolnostojący, usytuowany w zabudowie luźnej po północnej stronie ul. 1 Maja. Budynek czteropiętrowy, ze sklepem w przyziemiu. Elewacja frontowa symetryczna, sześćosiowa, z detalem architektonicznym zredukowanym po dawniejszych pracach remontowych do gzymsów międzykondygnacyjnych i fragmentarycznie nadokiennych. Okna prostokątne, z zachowaną w dużej części oryginalną stolarką okienną. Dach płaski kryty papą.

Budynek od zach. graniczy z zadrzewioną skarżą, a od wsch. z sąsiednią kamienicą, z którą jest połączony płytkim trójkondygnacyjnym łącznikiem, przerzuconym nad przejazdem na podwórze.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: średni.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne: dobry, konstrukcja i pokrycie dachu: dobry.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk z ubytkami na bocznych elewacjach, detal zredukowany po wcześniejszych pracach remontowych.
- Stan zachowania stolarki okiennej: oryginalne okna dwuskrzydłowe, dwupoziomowe, ze stałym śłemeniem i ozdobnie opracowanym przemykiem; pozostała stolarka okienna wtórna, różniąca się między sobą podziałami; stolarka drzwiowa: współczesne, drewniane, półtoraskrzydłowe, ramowo-płycinowe z nadświetlem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, oryginalna stolarka okienna.
- Wskazany remont elewacji z odtworzeniem pierwotnego wystroju.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 157

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, z końca XIX w., w stylu historyzmu, wolnostojący, usytuowany w luźnej zabudowie południowej pierzei ul. 1 maja. Wzniesiony na rzucie zbliżonym do kwadratu, usytuowany na cokole niwelującym nachylenie terenu. Elewacje: frontowa 5-cio osiowa, boczna 6-cio osiowa. Dach dwuspadowy o niewielkim kącie nachylenia połaci, kryty papą. Kamienica 3-piętrowa z użytkowym poddaszem. Wejście główne w elewacji frontowej, zaakcentowane portykiem. Klatka schodowa w trakcie tylnym. Ponadto boczne wejście w ścianie szczytowej wsch. Na detal architektoniczny składają się: gzymsy międzykondygnacyjne, obramienia okien i naczółki nad oknami w ścianie frontowej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: średni.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.

- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne w przyziemiu zawilgocone, powyżej z odspojonym tynkiem; konstrukcja i pokrycie dachu stan dobry, po remoncie.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk miejscami odspojony.
- Stan zachowania stolarki okiennej: część okien oryginalna (na 1. piętrze od strony ulicy) - okna dwuskrzydłowe, dwupoziomowe, ze stałym ślemieniem i ozdobnie opracowanym przemykiem, pozostała stolarka wtórna, z różnymi podziałami; drzwi zewnętrznych: a) główne wejściowe od strony ulicy – współczesne z okleiną drewnopodobną i nadświetlem z luxferów, boczne w ścianie szczytowej pn. – oryginalne drewniane dwuskrzydłowe ramowo-płycinowe z bogatą snycerską dekoracją architektoniczną, przeszklone z ozdobnymi kratami (w nich inicjały *RR*), z nadświetlem zamkniętym od cinkowo.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, oryginalna stolarka okienna.
- Uwagi szczegółowe do obiektu: wskazany remont elewacji, osuszenie budynku, uzupełnienie tynków.
- Wskazane zachowanie drzwi wejściowych w elewacji wsch. i ich remont konserwatorski oraz korekta drzwi wejściowych od strony ulicy – tak jak w przypadku wymiany stolarki okiennej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 158

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny; mur., pocz. XX w. Po 1945 r. mieścił przedszkole kopalni *Victoria*, następnie ośrodek zdrowia, obecnie rezyduje tu Polski Związek Łowiecki, Zarząd Okręgowy w Wałbrzychu.

Budynek usytuowany na niewielkim wyniesieniu, w zabudowie luźnej północnej pierzei ul. 1 Maja, cofnięty względem pozostałych budynków, wolnostojący, w otoczeniu niewielkiego parku. Działka ogrodzona wysokim ceglany murem, o ozdobnie opracowanych płycinach i rytmicznym ustawieniu słupów, z kamiennymi parapekami.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: dobry.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne - dobry, konstrukcja i pokrycie dachu - dobry, schody zewnętrzne, podjazdy: dobry.
- Stan zachowania stolarki okiennej i drzwi zewnętrznych: wtórna, pcv, o zredukowanych podziałach.
- Stan zachowania ogrodzenia: spękane, z miejscowo odspojonym tynkiem, cegła miejscowo zerodowana.

Zalecenia konserwatorskie:

- korekta stolarki okiennej, na zrekonstruowaną, drewnianą, o historycznych podziałach,
- wzmocnienie i remont muru otaczającego posesję.

ul. 1 Maja 159

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, z pocz. XX w., wolnostojący, usytuowany w luźnej zabudowie południowej pierzei ul. 1 maja, przy skrzyżowaniu z ul. Stromą. Wzniesiony na rzucie prostokąta, usytuowany na cokole niwelującym nachylenie terenu, mieszczącym piwnice. Elewacja frontowa symetryczna, 9-cio osiowa. Trzy osie środkowe ujęte w ryzalit nakryty dachem poprzecznym. Dachy dwuspadowe, kryte dachówką ceramiczną. W połaciach facjaty: od ulicy dwie, od podwórza siedem. Kamienica 2-piętrowa z mieszkalnym poddaszem i strychem, w ryzalicie 3-piętrowa. Wejście i klatka schodowa w trakcie zach., dostępne w obniżeniu. Na detal architektoniczny składają się: boniowane przyziemie, gzymsy międzykondygnacyjne i obramienia okien. Na krawędziach dachów drewniane sterczyny.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: średni.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne – w przyziemiu zawilgocone, powyżej z odspojonym tynkiem i malaturą; konstrukcja i pokrycie dachu – stan dobry, po remoncie.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk miejscami odspojony.
- Stan zachowania stolarki okiennej: większość okien wtórna, z różnymi podziałami, okna oryginalne zachowane jedynie w facjatach i na poddaszu (dwuskrzydłowe, trójpodziałowe); drzwi zewnętrznych: współczesne.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, sterczyny drewniane w partii dachu.
- Uwagi szczegółowe do obiektu: wskazane osuszenie budynku, remont elewacji, uzupełnienie tynków.
- Zagospodarowania wymaga otoczenie budynku.
- Wskazany remont klatki schodowej.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. 1 Maja 161

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, mur., k. XIX w., wolnostojący, usytuowany w luźnej zabudowie południowej pierzei ul. 1 Maja. Wzniesiony na rzucie prostokąta, usytuowany na kamiennym cokole niwelującym nachylenie terenu, mieszczącym piwnice. Kamienica 3-piętrowa z użytkowym poddaszem. Elewacja frontowa 9-cio osiowa, dwie pary osi skrajnych w formie pseudoryzalitów wysuniętych ponad lico elewacji. W przyziemiu osi środkowej wejście. Klatka schodowa w trakcie tylnym ujęta w płytki pseudoryzalit. Na detal składają się gzymsy międzykondygnacyjne, opaski okienne i naczółki. Wejście zaakcentowane tympanonem wspartym na pilastrach z korynkami głowicami, poprzedzone schodami z współcześnie dodaną barierką. Od strony ulicy zachowane oryginalne drewniane dwuskrzydłowe drzwi ramowo-płycinowe z nadświetlem; od podwórza współczesne. Dach płaski kryty papą. W przyziemiu sklep. Budynek po niedawnym remoncie, również klatki schodowej.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: dobry (budynek po niedawnym remoncie).
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: dobry.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: dobry.
- Stan zachowania stolarki okiennej: w większości wtórna, o różnych profilach i różnych podziałach, w dwóch mieszkaniach na I piętrze zachowane oryginalne okna (łącznie: 6 sztuk): ze stałym ślemieniem i ozdobnie opracowanym przemykiem, dwuskrzydłowa, trzypoziomowa; drzwi zewnętrznych (od strony ulicy): dobry.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, elementy wykończenia i detalu.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).
- Wskazane zachowanie reliktyw oryginalnych okien.

ul. 1 Maja 164

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, z końca XIX w., w stylu historyzmu, zbudowany na planie zbliżonym do kwadratu, trzypiętrowy z użytkowym poddaszem, ze sklepem w poziomie parteru, do którego wejście poprzedzone jest schodami. Posadowiony na wysokim cokole mieszczącym piwnice. Elewacja frontowa symetryczna, sześciosiowa, z centralnym pseudoryzalitem. Elewacja boczna pięciosiowa, część okien ślepa. Dom nakryty dachem dwuspadowym o małym kącie nachylenia połaci. Oryginalna stolarka okienna (okna dwuskrzydłowe, czteropoziomowe, ze stałym ślemieniem) zachowana w niewielkim stopniu, większość okien współczesna, o różnych podziałach. Na skromny detal architektoniczny składają się gzymsy międzykondygnacyjne i nadokienne oraz opaski okienne.

Budynek usytuowany w zabudowie luźnej północnej pierzei ul. 1 Maja, przy skrzyżowaniu z ul. Cmentarną. Podwórze zamknięte niższą oficyną na rzucie litery L. Na zewnątrz, przy narożniku pn.-zach., dostawiony pion mieszczący toalety. Na dachu nadajnik GSM. W klatce schodowej zachowane oryginalne drzwi wiatrołapu (dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe, przeszklone, z nadświetlem).

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: średni.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne – dobry, konstrukcja i pokrycie dachu - dobry, schody zewnętrzne – dobry.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk z ubytkami na bocznych elewacjach.
- Stan zachowania stolarki okiennej: oryginalna wymagająca renowacji; pozostała w większości wtórna, o różnych podziałach; drzwi zewnętrznych: współczesne, stan dobry, w wiatrołapie oryginalne w stanie dobrym.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu.

- Wskazany remont elewacji.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).
- Relikty stolarki oryginalnej: okna i drzwi – do zachowania i renowacji.

ul. 1 Maja 166 → pl. M. Darowskiej 1

ul. 1 Maja 166b → pl. M. Darowskiej 1a

ul. 1 Maja 168 → pl. M. Darowskiej 3

ul. Emilii Plater

Emilii Plater to krótka ulica, łącząca główny trakt Sobięcína (ul. 1 Maja) z zespołem szybu *Irena*, położonym 500 m na pd. od niego. Zamyka on perspektywę ulicy, a jego wieża nadszybowa stanowi jedną z kilku archetypicznych dominant górniczych Wałbrzycha.

Ten dobrze zachowany kompleks składa się z: nadszybia, stalowej wieży nadszybowej, hali wentylatorów z zachowanym wyposażeniem, łaźni górniczej, wieży ciśnień, hali maszyny wyciągowej z zachowanym wyposażeniem i budynku administracyjnego.

Zespół szybu *Irena* wpisany jest do rejestru zabytków dec. 725/816/Wł z 25.07.1981.

Warto zwrócić uwagę, że zespół szybu *Irena* znajduje się poza granicami następujących obszarów:

- a) wpisu obszarowego *Sobięcín – historyczny układ urbanistyczny*, dec.: 715/696/Wł z 31.05.1978.
- b) *podobszaru rewitalizacji Sobięcín*,

Wzdłuż ul. Emilii Plater znajduje się luźna zabudowa mieszkaniowa, z której bliźniacze budynki nr 3-4 znajdują się w wykazie konserwatorskim i są proponowane do ujęcia w GEZ. W przebiegu ulicy (o nawierzchni asfaltowej) znajduje się pokrywa studzienki kanalizacji miejskiej z 1908 r.

ul. Emilii Plater 3

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, datowany na 1910 r., usytuowany wraz z bliźniaczym budynkiem nr 3 po zachodniej stronie ul. Emilii Plater, w lekkim cofnięciu, poprzedzonym brukowanym dojazdem i trawnikiem.

Podpiwniczony, jednopiętrowy, z mieszkalnym poddaszem i strychem. Nakryty dachem dwuspadowym krytym dachówką. Symetryczny, 7-osiowy, z 3-osiowym ryzalitem o szczycie trójkątnym z uskokiem. Od strony podwórza oficyna o dachu krytym papą. Na wystrój elewacji frontowej składają się: boniowane przyziemie, obramienia okien i okulus w szczycie.

Dom w sąsiedztwie zachowanego kompleksu szybu *Irena*. Ze względu na szkody górnicze dom spięty ściągamy stalowymi.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: dobry.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: dobry.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk miejscami zawilgocony i odspojony, detal architektoniczny zachowany.
- Stan zachowania stolarki okiennej: okna wtórne, umownie powtarzające oryginalne podziały, o różnej kolorystyce i różnych profilach; drzwi zewnętrznych: oryginalne, drewniane, ramowo-płycinowe, z kratą, o ornamentyce secesyjnej

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, stolarka drzwiowa wejściowa.
- Uwagi szczegółowe do obiektu, przykłady: wskazany remont elewacji i osuszenie budynku, uzupełnienie tynków; posprzątanie i uzupełnienie bruku, aranżacja miejsc parkingowych i skweru;
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Emilii Plater 4

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, datowany na 1910 r., usytuowany wraz z bliźniaczym budynkiem nr 3 po zachodniej stronie ul. Emilii Plater, w lekkim cofnięciu, poprzedzonym brukowanym dojazdem i trawnikiem. Podpiwniczony, jednopiętrowy, z mieszkalnym poddaszem i strychem. Nakryty dachem dwuspadowym krytym dachówką. Elewacja frontowa asymetryczna, 10-osiowa, z 3-osiowym ryzalitem o szczycie trójkątnym z uskokiem. Od strony podwórza oficyna o dachu krytym papą. Na wystrój elewacji frontowej składają się: boniowane przyziemie, obramienia okien i okulus w szczycie.

Dom w sąsiedztwie zachowanego kompleksu szybu *Irena*. Ze względu na szkody górnicze dom spięty ściągami stalowymi.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: dobry.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: dobry.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk miejscami zawilgocony i odspojony, detal architektoniczny zachowany.
- Stan zachowania stolarki okiennej: okna wtórne, umownie powtarzające oryginalne podziały, o różnej kolorystyce i różnych profilach; drzwi zewnętrznych: współczesne, drewniane, ramowo-płycinowe, 1,5 skrzydłowe, z nadświetlem

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu,
- Uwagi szczegółowe do obiektu, przykłady: wskazany remont elewacji i osuszenie budynku, uzupełnienie tynków; posprzątanie i uzupełnienie bruku, aranżacja miejsc parkingowych i skweru;
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Aleksandra Puszkina

Dawniej: *Glückaufstrasse*

Ul. Puszkina to wąski ciąg komunikacyjny, równoległy do głównej ulicy Sobięcína (ul. 1 Maja). Przechodziła na tyłach zabudowy ul. 1 Maja, ciągnąc się od wiaduktu kolejowego do przedłużenia dzisiejszej ul. Karkonoskiej. Ulica, po wyburzeniu w ostatnich latach wielu zdegenerowanych technicznie domów wzdłuż ul. 1 Maja, zmieniła swe oblicze. Z jednej strony straciła znaczenie komunikacyjne, z drugiej uzyskała nowe otwarcia widokowe (jest położona wyżej) na ul. 1 Maja. Wzdłuż ulicy Puszkina znajduje się kilka ciekawych starych domów z końca XIX w., jednakże poważnie zdekapitalizowanych, i być może przeznaczonych do wyburzenia. Do ciekawszych należy dom Puszkina 8, z dobrze zachowaną stolarką drzwiową zewnętrzną.

Zalecenia konserwatorskie:

- Nawierzchnia brukowa ul. A. Puszkina do zachowania.

ul. Aleksandra Puszkina 7

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny, murowany z cegły, ok. 1915 r., wolnostojący, usytuowany po północnej stronie ulicy. Trzypiętrowy, 4-osiowy, kryty dachem mansardowym (dwupiętrowy z mieszkalnym poddaszem), osadzony na cokole przyziemia, mieszczącym lokale usługowe, cokół licowany klinkierem (obecnie zamalowanym), kondygnacje tynkowane, podziały ramowe elewacji i opaski okienne opracowane w tynku. Wejście do kamienicy od podwórza. Wejście od ulicy prowadzi do sklepów w przyziemiu (nieużytkowane).

W podwórzu znajduje się zamieszкана oficyna. Przed kamienicą, na działce między ul. Puszkina a 1 Maja w skupisku drzew plac zabaw.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: dobry.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: dobry.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk zerodowany i miejscami odspojony, detal architektoniczny: zachowany, ale wymagający renowacji, zamalowane naturalne lico klinkierowego cokołu.
- Stan zachowania stolarki okiennej: wtórna, o różnych podziałach, profilach i kolorystyce; drzwi zewnętrznych: współczesne.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu.
- Uwagi szczegółowe do obiektu: wskazany remont elewacji, osuszenie budynku, uzupełnienie tynków; uporządkowanie posesji, aranżacja ogródka frontowego; usunięcie kafla przed wejściem do sklepów.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).
- Zagospodarowanie podwórza między kamienicą a oficyną: utwardzenie podwórza, aranżacja zieleni i miejsc parkingowych.

ul. Aleksandra Puszkina 8

Wolnostojący budynek mieszkalny, koniec XIX w., zlokalizowany po pn. stronie ul. Puszkina, cofnięty względem ulicy i poprzedzony ogródkiem frontowym, obecnie zaniedbanym (zachowane ławy fundamentowe sugerują iż przedogródek posiadał ogrodzenie). Dom na planie prostokąta, piętrowy, czteroosiowy w elewacji frontowej, nakryty dachem dwuspadowym krytym ceramiczną dachówką karpiówką. Elewacje tynkowane na gładko, gzyms międzykondygnacyjny i gzymsy nadokienne w poziomie piętra, opaski okienne. Budynek nie wykazuje większych wartości architektonicznych, jednakże przetrwały tu ciekawe i w dobrym stanie zachowania drzwi wejściowe: drewniane, ramowo-płycinowe, półtoraskrzydłowe o symetrycznej kompozycji, ze zdobieniem tzw. architektonicznym, z nadświetlem. Drzwi te wymagają zachowania i konserwacji. W wypadku jakichkolwiek prac przy budynku drzwi należy zachować. W przypadku decyzji o jego rozbiórce – drzwi przekazać do muzeum. Wartościowa jest również drewniana zabiegowa klatka schodowa. Stolarka okienna wtórna – okna drewniane skrzynekowe ze słupkiem i ślemieniem.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania drzwi wejściowe do budynku.

ul. Raclawicka

Park miejski im. Tadeusza Kościuszki

park wpisany do rejestru zabytków decyzją nr A/2337 z dnia 10.06.2010

Park zlokalizowany na nieznacznie nachylonym stoku, pomiędzy ul. Raclawicką i Karkonoską, przecięty ul. Henryka Jordana. Założony w 3 ćw. XIX wieku jako publicznie dostępny park ludowy z wykorzystaniem wcześniejszego zadrzewienia. Na jego obszarze znajduje się kilka drzew pomnikowych. Na szczególną uwagę zasługuje buk pospolity (wiek ok. 200 lat, obwód pnia: 498 cm) – dominanta, soliter na wzniesieniu, obecnie ogrodzony. Ponadto widoczne są relikty zabudowy (fundamenty, wzniesienia, ceglana brama wjazdowa od ul. Karkonoskiej (przy III LO), piaskowca rzeźba Mikołaja Kopernika (wykonana w 1976 r. przez Marię Stanisławę Bor-Myśluborką).

Dawniej znajdowały się tu (obecnie niezachowane): amfiteatr, pawilon muzyczny, ponadto funkcjonowała gospoda (obecnie dom mieszkalny ul. H. Jordana 3).

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- dobry

Zalecenia konserwatorskie:

- bieżąca konserwacja zieleni i opracowanie projektu renowacji.

ul. Sportowa

Dawniej: *Sportplatzweg*

ul. Sportowa 7

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom, lata 20.-30. XX w., interesujący przykład pojedynczej realizacji *Heimatstil* z terenu Sobięcina. Położony na pd. obrzeżach zabudowy, przy drodze do stadionu, prowadzącej na podnóże Chelmcza.

Budynek na planie prostokąta, posadowiony na wysokim murowanym cokole o kamiennej oblicówce, mieszczącym piwnice. Piętrowy, z wysokim dwuspadowym dachem, nakrywającym dwie kondygnacje mieszkalnego i użytkowego poddasza. W połaciach trzyosiowe facjaty. Dach pokryty ceramiczną dachówką karpiówką. Wejście w ścianie szczytowej pn. Konstrukcja ścian nieczytelna, ściany szalowane deskami: na parterze poziomo, w szczytach pionowo i w jodełkę. Większość stolarki okiennej wtórna. Zachowały się okiennice. Od zach. dobudówka w formie przedsionka z tarasem na górze.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: bardzo dobry.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: dobry.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: kamienny cokół pobielony, zachowane poziome szalowanie murów kondygnacji mieszkalnej, obu szczytów i facjat mieszkalnego poddasza.
- Stan zachowania stolarki okiennej: wtórna, o różnych podziałach, zachowane okiennice parteru i okien w szczycie poddasza.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu.
- Uwagi szczególne do obiektu: wskazany odtworzenie okiennic w oknach.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Karola Szymanowskiego

Dawniej: *Bergstrasse*

Ulica odchodząca od ul. 1 Maja na pd., w kierunku dawnego szybu *Gabriel*. Biegnie u podnóża nasypu kolejowego, a charakterystyczny profil podłoża powoduje, że jest wyżej położona niż łącząca się z nią ul. św. Józefa. Wzdłuż przebiegu ul. Szymanowskiego (w jej wsch. pierzei) wzniesiono 10 kamienic, z których nry Szymanowskiego 2 i Szymanowskiego 3 ujęte są w wykazie konserwatorskim obiektów proponowanych do GEZ.

Pozostałe obiekty mają znaczenie jako element urbanistyczny. Ostatnio część kamienic przeszła remonty elewacji. Kamienice starsze, wznoszone w latach 1898-1905, reprezentują formy prostsze. Nawierzchnia ulicy brukowana, w jej przebiegu historyczne okrągłe pokrywy kanalizacyjne. Zarówno bruk, jak i armatura – proponowane do zachowania, kamienna okładzina chodnika – proponowana do odtworzenia.

ul. Karola Szymanowskiego 2

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny (kamienica), murowany z cegły, ok. 1910 r., usytuowany w zabudowie ciągłej wschodniej pierzei ul. Szymanowskiego. Siedmioosiowa, z centralnym trójosiowym ryzalitem mieszczącym wejście, zwieńczonym owalnym szczytem. Przyziemie opracowane w cegle klinkierowej, wyższe kondygnacje tynkowane. Trzypiętrowa z mieszkalnym poddaszem. Dach kryty papą, od strony ulicy pulpitowy, kryty blachą, z facjatami. Kamienica przylega narożnikiem pn.-zach. do budynku Szymanowskiego 1. Od podwórza (od strony nasypu kolejowego) ryzalit klatki schodowej. Wejście ujęte w portal, poprzedzone schodami kamiennymi. Drzwi wejściowe drewniane, dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe, zdobione snycerską dekoracją architektoniczną, z kratami na przeszkleniach, nie pochodzące z tego budynku. Na klatce schodowej posadzka dwubarwna z płytek ceramicznych. Drzwi wejściowe tylne (od strony nasypu kolejowego) dwuskrzydłowe, ramowo-płycinowe, w części górnej przeszklone.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: dobry.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne – stan dobry, konstrukcja i pokrycie dachu stan dobry.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: tynk w przyziemiu (portal) zawilgoceny, odspojony, w pozostałej części – w stanie dobrym.
- Stan zachowania stolarki okiennej: wtórna, o różnych podziałach; drzwi zewnętrznych: wtórne, przeniesione z innego budynku.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, stolarka.
- Uwagi szczegółowe do obiektu: wskazany remont klatki schodowej oraz niewielki przedogródek, odtworzenie chodnika.

- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).

ul. Karola Szymanowskiego 3

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Dom mieszkalny (kamienica), murowany z cegły, 1910 r. (datowanie na kracie drzwi). Usytuowany w zabudowie ciągłej wschodniej pierzei ul. Szymanowskiego. Siedmioosiowa, z centralnym trójosiowym ryzalitem, mieszczącym wejście, zwieńczonym wąskim szczytem i facjatami. Portal opracowany w nietynkowanej cegle klinkierowej, podobnie jak przyziemie do wysokości połowy 1 piętra. Wyższe kondygnacje tynkowane, z nietynkowanymi lizenami. Kamienica trzypiętrowa z mieszkalnym poddaszem. Dach kryty papą, od strony ulicy pulpitowy, kryty dachówką, z facjatami. Od podwórza (od strony nasypu kolejowego) ryzalit klatki schodowej. Kamienica po niedawnym remoncie elewacji. Zachowane oryginalne drzwi wejściowe.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- Stan ogólny: dobry.
- Stan zachowania rzutu i bryły: dobry.
- Stan zachowania elementów konstrukcyjnych zewnętrznych: ściany nośne – stan dobry, konstrukcja i pokrycie dachu - stan dobry.
- Stan zachowania elementów wykończenia i detalu: dobry.
- Stan zachowania stolarki okiennej: częściowo wtórna, o różnych podziałach; drzwi zewnętrznych: zachowane oryginalne drewniane dwuskrzydłowe drzwi wejściowe.

Zalecenia konserwatorskie:

- Do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu, stolarka drzwiowa.
- W przypadku wymiany stolarki okiennej i drzwiowej wymaga się stosowania drewnianej stolarki według zachowanych lub nawiązujących do historycznych wzorów (podziałów).
- Do odtworzenia chodnik i skwer przed budynkiem.

ul. Karola Szymanowskiego 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10

Budynki te mają znaczenie jako element urbanistyczny. Stanowią jednolity pierzejowy układ zabudowy, dostosowanej do warunków terenowych (sąsiedztwo nasypu kolejowego, pochyłość terenu. Nawierzchnia ulicy jest brukowana, w jej przebiegu znajdują się historyczne okrągłe pokrywy kanalizacyjne. Zarówno bruk, jak i armatura – proponowane do zachowania, kamienna okładzina chodnika – proponowana do odtworzenia.

Kamienice nr 4, 5, 6, 7, 10 są zawilgocone i mają odspojone tynki. Oryginalna stolarka okienna zachowała się reliktoowo pod nr 7 na poziomie 1. piętra od strony nasypu. Pozostała stolarka okienna wtórna. Drzwi wejściowe zachowane w klatkach schodowych nr 4, 5, 7.

Ostatnio kamienice nr 8 i 9 przeszły remonty elewacji z termomodernizacją, cokoły pokryto kaflami, elewacje pomalowano w kolory: żółty, łososiowy, pistacjowy.

Są to kamienice 3-piętrowe, z mieszkalnymi poddaszami, o elewacjach urozmaiconych ryzalitami. Kryte płaskimi dachami papowymi. Na skromny detal składają się gzymsy międzykondygnacyjne.

ul. Średnia

ul. Średnia 12 A – dom

Budynek w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Pierwotne przeznaczenie budynku nie jest znane. Jego forma sugeruje, iż może być dawną wieżą szybową, adaptowaną do celów mieszkaniowych. Brak jednak informacji o istnieniu w tym miejscu szybu (pierwotną funkcję – stary szyb wentylacyjny – wskazał jeden z mieszkańców).

Pod względem architektury obiekt nawiązuje do wież szybowych typu Malakov z 2. poł. XIX w. Wzniesiony z cegły, na rzucie zbliżonym do kwadratu, czterokondygnacyjny, z charakterystycznymi sterczynami na przedłużeniu narożnych lizen. Dwuosioowy w każdej elewacji: prostokątne otwory okienne oraz okienne ślepe blendy okienne zamknięte są łukowo. Odspojony i odpadający tynk uwidacznia, że otwory te są wtórne. Obiekt nakrywa niski dach czterospadowy kryty papą. Do wieży od zach. przylega dwupiętrowy łącznik z sąsiadującą kamienicą ul. Średnia 12, w którym znajduje się klatka schodowa kamienicy. Chronologia wzajemnych relacji obu budynków nie jest rozpoznana, jednakże można założyć, że budynek mieszkalny dostawiono do wyłączonej z eksploatacji wieży szybowej. W wieży znajdują się 4 kondygnacje mieszkań i klatka schodowa. Obecnie zamieszkiwana jest jedynie ostatnia kondygnacja.

Wieża znajduje się na obszarze dawnej huty żelaza *Vorwärts*, zlikwidowanej w latach 80. XIX w. Być może z nią, a nie z którąś z sobięcińskich kopalń, była związana. Teren po hucie zabudowano czynszowo pod koniec XIX w.

Stan zachowania historycznej substancji i formy:

- stan średni, obiekt użytkowany,
- ściany nośne z odspojonym i wybrakowanym tynkiem, miejscowo zerodowana cegłą, jednak bez widocznych spękań muru (wieża nie jest spięta ściągami stalowymi),
- detal architektoniczny: narożne lizeny zwieńczone sterczynami, łukowe blendy okienne,
- stolarka okienna: okna ościeżnicowe, drewniane, po 1945 r., w poziomie parteru zniszczone; stolarka drzwiowa: drzwi wejściowe do wieży od strony klatki schodowej metalowe, współczesne.

Zalecenia konserwatorskie:

- obiekt wymaga rozpoznania, kwerendy archiwalnej i wykonania dokumentacji,
- do zachowania struktura budynku: bryła, forma i pokrycie dachu, elementy wykończenia i detalu: lizeny, sterczyny, gzymsy koronujące.